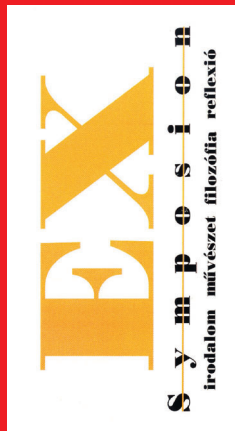

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 46, GOD. III, BEOGRAD, UTORAK, 27. MAJ 2008.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.co.yu, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 10. juna

INTRO

Piše: Marko Čudić

NASTAVLJANJE NENASTAVLJIVOG

ili manjinska književnost koja je emigrirala
u matičnu državu (o časopisu *Ex Symposion*)

Sada već legendarni novosadski književni (multimedi-
jalni, zapravo) časopis *Új Symposion* svojevremeno je
(šezdesetih, sedamdesetih i osamdesetih godina pro-
šlog veka) i definitivno istrkao savremenu vojvođansku
književnost iz ralja gotovo obaveznog provincijalizma i rustične književnosti lokalnih bo-
ja, uveo dah modernih duhovnih strujanja sa Zapada u mađarsku (i to ne samo vojvođan-
sko-mađarsku) književnost, lansirao sjajne moderne mlade pesnike i slikare (u njemu će,
recimo, svoje prve pesme objaviti Ištvan Domonkoš, tu će se prvi put slikarski afirmisati
Ferenc Maurič i toliki drugi), omogućio u to vreme (polu)zabranjenim piscima iz Mađar-
ske da objavljuju u njemu (recimo, Ivanu Mandiju, Ištvanu Eršiju, Đerđu Konradu i
Miklošu Meselju), objavljivao tekstove vo-
dećih srpskih i hrvatskih pisaca mlađe ge-
neracije i popularisao slike modernih jugo-
slovenskih slikara. Krajem osamdesetih
godina na čelo časopisa dolaze mlađe,
perspektivne snage vojvođanske mađarske
literature, Atila Balaž, Peter Božik, Ištvan
Ladanji, Ištvan Besedeš i drugi, sa name-
rom da nastave ono što su započeli njih-
vi prethodnici Oto Tolnai i Janoš Siveri. Ali,
izbijanje građanskog rata u Jugoslaviji
označilo je ujedno i naprasnu i nasilnu smrt ovog časopisa. Da bi izbegli učešće u besmislenom ra-
tu sa dojučerašnjim dobrim saradnicima, urednici časopisa su se privremeno (a pokazaće se, i traj-
no) sklonili u Mađarsku, u grad Vespem u zapadnoj Mađarskoj, u Prekodunavlju. No, pomenute
mlade snage, na čelu sa pesnikom (i radijskim di-džejom) Otom Fenjvešijem, pesnicima i prozai-
stima Atilom Balažem i Peterom Božikom, te akribičnim esejistima Janošom Gecijem i Ištvanom
Ladanjijem, nisu se tako olako pomirile sa činjenicom da *Új Symposion*-a više nema. Pomenuti au-
tori se nisu zadovoljili tada još prilično monolitnom i u sebe zatvorenom kulturom svoje matične
države, i odlučili su da, ne žaleći muke i truda, osnuju časopis koji bi u nekim svojim osnovnim cr-
tama, bio prirodni duhovni naslednik nekadašnjeg *Új Simposion*-a. I tako su ti „putnici sa margi-
ne“ (kako ih duhovito naziva mađarski teoretičar Zoltan Virag) osnovali svoju verziju nastavka *Új
Symposion*-a, pod karakterističnim nazivom *Ex Symposion*. Ono što odmah pada u oči svakom čita-
ocu novostvorenog *Ex Symposion*-a (čiji je prvi broj izašao 1991. godine i koji je do danas doživeo
šezdesetak brojeva, u proseku četiri godišnje), jeste da je on drugačije koncipiran u odnosu na
svog prethodnika, na *Új Symposion*, jer su svi brojevi *Ex Symposiona* tematski (u tom smislu po-
stoji izvesna daleka paralela s našim časopisom *Gradac*). A praviti tematske brojeve u časopisu
ovakvog profila predstavlja veliku zamku: postoji, naime, opasnost da brojevi postanu sterilni,
akademski i pomalo dosadni. No, ta je zamka prilično uspešno izbegnuta u većini brojeva *Ex
Symposion*-a, jer je izbor tema bio raznolik i atraktivan. Dovoljno je samo ovlaš baciti pogled na
naslove nekih od najzanimljivijih brojeva, pa se odmah zainteresovati za njih. Neki od brojeva po-
svećeni su po jednom autoru: *Siveri*, *Domonkoš*, *Mihali Vajda* (filozof Lukačeve škole i disident),
Šandor Tar (izvanredni prozni pisac iz Debrecena, umro 2004. godine, pisac van medijski namet-
nutog književnog mainstream-a), *Danilo Kiš*, *Niče*, *Rifenštal*, *Ivo Andrić*. Drugi se, pak, brojevi, fo-
kusiraju na određenu temu, poetičku ili društveno-političku: *Romani na dlanu* (prema izrazu koji
je kod nas odomacio Danilo Kiš), *Banalnost zla*, *Intimni dnevnik*, *Gubljenje tla*, *Olovni vojnici*,
Sel(j)ofonija, *Dokument*, *Putnik*, *Iznenađne šetnje*, *De bello civili*... Ovaj časopis, dakle, na jedan
malo konceptijski stroži način uspeva da u sebe prokrijumčari nešto malo starog, ujsimpozionov-
skog duha, ali bez patetike, lažnih jugonostalgičnih tirada i provincijalizma. U njemu su svoje tek-
stove objavljivali autori poput Bernharda Valdenfelsa, Agneš Heler, Mihali Vajde, Mirka Kovača,
Davida Albaharija, Petera Esterhazija, Dubravke Ugrešić, Zoltana Šebeka, a od mlađe garde tu su
se prilično često pojavljivala imena Lasla Darvašija, Gabora Viraga (alias Aarona Bluma), Kristija-
na Grečoa, Ildiko Lovaš, Đerđa Horvata (alias Serbhovata)... Urednici se, takođe, svojski trude
da likovna oprema časopisa nastavi vrhunske domete ugašenog *Új Symposion*-a.
Šteta je što naši čitaoci do sada nisu imali prilike da se upoznaju sa ovim, i za srpsku kulturu, va-
žnim časopisom. Možda je ovo prilika za jedan mali uvod ■

INTRO

Marko Čudić: Nastavljanje nenastavljivog

TEMA BROJA: **ExSYMPOSION** njim samim

Marta Joža: **Mađarski zemljotres**

Atila Balaž: **Kom' sver, kom' jug**

Peter Božik: **Dekodirana pokrajina**

Roland Orčik: **Ostavština**

Đerđ Serbhovrat: **Progonjeni gonilac**

*Ništa od svega ovoga ne bi
bilo da nam nisu nesebično
pomagali Atila Balaž,
Hana Dink i ex ambasador u
Budimpešti - Predrag Čudić.
Njima dugujemo posebnu
zahvalnost.*

Redakcija **Betona**

→ Ilustracije u broju: Pal Lephaft ←

ExSYMPOSION

Piše: Marta Joža

MAĐARSKI ZEMLJOTRES

Zemljotres je napor, kada viršla drhti u tanjiru.

Ovako je najtačnije, ali sećam se i više od ovoga, čaj se prospe iz lončića, lampa se njiše na plafo-
nu, prefinjenije bi bilo kada bih napisala *luster*, ali otkud nama tako nešto. Ali zato ju je baka po-
nekad ipak tako nazivala, naravno rekla je da uistinu i nije to, sva sreća, time je mnogo skuplje
osvetljavati, a i u ovako maloj kuhinji ni ne treba, ali oni bi davno sa ovakvom jednom, ovakvom
jednom malom lampom u ulici Lajoša Košuta i oslepeli. U onoj ulici Lajoša Košuta u kojoj je, kao
što je to mnogo puta stavljala do znanja, alkov bio boje zelene jabuke, no šta li je to moglo biti.
Šta li je mogao biti taj mnogo puta pominjani alkov i otkud je moglo biti tada viršli u kući, baš ot-
kud, ali bilo je, ipak. Ove stvari slučajnost povezuje za večnost.

Daća je bila ta viršla, posmrtna gozba, tokom posmrtnog gozbe drhtala je zemlja, ali tada to još ni-
sam mogla da znam.

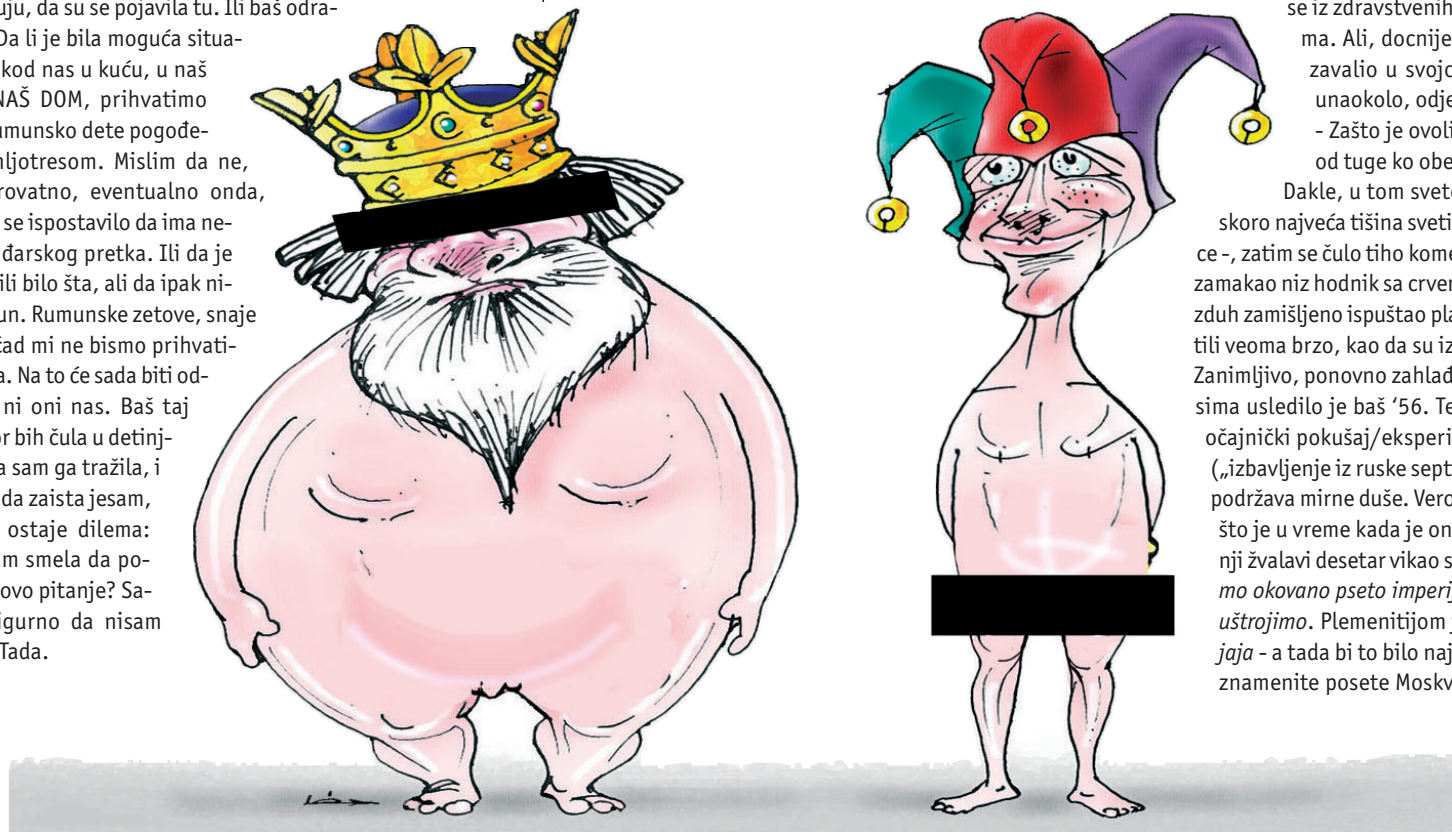
Taj dan sam prvi put istrčala deset hiljada metara. Drhtale su mi noge, kada je bio zemljotres.
Umorila sam se. Veoma. I onda je baka izvukla svoje iskustveno znanje koje nije upotrebila već de-
cenijama i rekla: bogami, videla sam da se lampa zanjihala. A lampa se ne može zanjihati drukči-
je, nego kad je zemljotres. Može biti da si umorna, Martičken, ali ovo smo sada specijalno svi ose-
tili, ne samo ti. Specijalno, svi. Ovakva specijalno-svi-stvar je iskustvo, baka je bila jedina među
nama, koja je već preživela zemljotres.

Preko volje sam izašla u dvorište, preko volje sam čekala sudbinu, i osećala neko zadovoljstvo jer
sam ipak ja bila u pravu, kuća nam još stoji, i stajali smo tada i mi. Nismo se zbog zemljotresa sru-
šili, nije kod nas bio epicentar. Tome se nisam ni čudila, uvek smo bili periferija. Mada mi to nije
bilo sasvim jasno ni kada mi je majka sutradan ujutru rekla: budi se, nalazimo se u stanju pripravn-
nosti. Čudila sam se, verovala sam da je kod nas uvek tako, ali ispostavilo se da ovoga puta ulog
nije današnji ručak. Od ove reči sam se toliko uplašila da sam odmah odjurila u školu, prvi čas bio
je engleski. Nastavnici engleskog jezika nije padalo na pamet kako se stanje pripravnosti kaže na

engleskom, međutim rekla je: danas nećemo pevati, jer mnogi su umrli u Bukureštu.

Pa, stvarno. U Bukureštu je poginulo više hiljada Rumuna i nekoliko Mađara, i mi za te Mađare znamo, što nije ni čudo, jer smo se sa dobrim delom njih – mi ili naši roditelji – igrali. Poginuli u bukureštanskom zemljotresu bili su naši mađarski prijatelji, nama su bili oni, jer tako smo učili da je svaka drama dvostrana: rumunska i mađarska, i mađarska, i od toga naravno mađarska je naša, rumunska je tuđa. Tako smo mi odrasli, da je i bukureštanski zemljotres nama bio mađarski, nismo dakle pevali toga dana. Tragedija, to jest, ergo, mađarska. Da nije bilo Rumuna, jadni Mađari ne bi morali da idu u Bukurešt, jer onda bi Budimpešta bila glavni grad i oni bi tamo radili, i onda bi i danas bili živi, ali ne žive, jadni. Ne žive jer ih je ubio zemljotres Rumuna – prikazivali smo tu uzročno-posledičnu tragediju aktuelnom i sopstvenom.

Ne znam da li bismo pomogli rumunskoj deci koja gladuju, da su se pojavila tu. Ili baš odra-
slima. Da li je bila moguća situacija da kod nas u kuću, u naš stan, NAŠ DOM, prihvatimo neko rumunsko dete pogođeno zemljotresom. Mislim da ne, ne, verovatno, eventualno onda, kada bi se ispostavilo da ima nekog mađarskog pretka. Ili da je Eskim, ili bilo šta, ali da ipak nije Rumun. Rumunske zetove, snaje ili siročad mi ne bismo prihvatili. Tačka. Na to će sada biti odgovor: ni oni nas. Baš taj odgovor bih čula u detinjstvu, da sam ga tražila, i recimo da zaista jesam, i onda ostaje dilema: da li sam smela da postavim ovo pitanje? Savim sigurno da nisam smela. Tada.

Bila sam ja u postzemljotresnom Bukureštu, mada sam i bez toga mogla dovoljno da se uživim u smrt. U to vreme sam pisala pesme o mom ocu, njega sam nazivala smrću. Iskreno, bilo je važnijih pitanja, kao toliko drugih smrti. U Bukureštu su buldožerom uklonili ostatke porušenih kuća i postavili travnate tepihe na ispresovane ruševine i leševe, tako su nastali veliki parkovi, po kojima se moglo šetati, kao po grobovima.

Inače, bio je dobar taj zemljotres, zato što je bio zanimljiv, mnogo smo pričali o njemu, i u Trgovištu (Târgoviște), koje su tada još nazivali Tîrgoviștem (Tîrgoviște), bila je jedna ulica, Lenjinovo šetalište kestenova, zaista joj je to bilo ime, ili stoga što su kasnije lenjinizovali aleju kestenova, ili zato što polagano rumunsko sticanje nezavisnosti od sovjetskog uticaja već nije dozvoljavalo da jedna ulica bude samo Lenjinova, ali veza je ipak

bila još prilično snažna pa je Lenjin odolevao još malo, a može biti i to da se nekome ovako dopadalo i punktum. No, u ovom gradu, u južnoj Rumuniji, dugo je još posle zemljotresa stajala jedna kuća, ostao joj je još onaj jedan zid, na kome je bilo naslikano ogromno jezero, i labudovi su plivali u njemu, u zidu, odnosno sada već uistinu na ulici. Ostale ruševine su počistili, ovu ne, valjda zato što je bila tako le-

pa. Nažalost, zboleo me je u Trgovištu – koje je kasnije, nakon devedesete, već trebalo pisati Trgoviste, budući da se rumunsko društvo, ako i ne od nekih zaostavština diktature, ali barem od njene ortografije, odmah oslobodilo – zboleo me je zub. Zubar mi je pogrešno izbušio zub, užasnut saznanjem da je ovaj pacijent neobičnog imena Mađar, rekao je da ozbiljno nije mislio da u Rumuniji stvarno žive Mađari, verovao je da je sekretar partije tako nešto rekao samo kao zastrašivanje. Trebalo je nakon toga izvaditi onu četvorku gore desno, toga se sećam od zemljotresa. Popriličan strah je prouzrokovao u svakom slučaju, osim toga još je samo dva puta bio takav metež u školi: jednom kada je preminuo Mao, a drugi put kada je umro Tito ■

Prevela Sandra Buljanović

Piše: Atila Balaž

KOM' SEVER KOM' JUG

Brod srećnih

Čudesna je stvar Gutenbergova galaksija: da je nema, trebalo bi je izmisliti, ali kad već postoji, ne treba pustiti da propadne. Ta, toliko toga nam je sačuvala da bismo usled njenog nedostatka ili odsustva bili kao čovek bez sećanja, kao amnezija sama. Otuda, iz ove ispresovane galaksije, možemo saznati, ako se malo raspitamo, da je neslaganje između Tita i Staljina uistinu postalo uočljivo u septembru 1944. Naime, tada je Tito putovao u Mo-

li sa voza -, postavio je pred sebe i dugo čavrljao na mađarskom, od čega njegova pratnja jedva da je išta razumela. Međutim, Titu to nimalo nije smetalo. Te večeri su jeli zlatnu supu od fazana i palačinke sa sirom, sa puno suvog grožđa i orasima. Azija, ovako ili onako, tek potonje su orahe samleli sasvim krupno, zasladili ih medom, povrh svega dobro ih prelili lepljivim sirupom. Valter je jedva uspeo da se obuzda, toliko mu je te večeri prijalo slatko. Na kraju je ostale prestrašio svojom željom da se iz zdravstvenih razloga malo prošetata po kazamatima. Ali, docnije ga je prošla volja za tim. Radije se zavalio u svojoj naslonjači, pućkao i, osmotrivši unaokolo, odjednom se namršio:
- Zašto je ovolika tišina u ovoj kući? Nije se valjda od tuge ko obesio?

Dakle, u tom svetom času zaista je zavladała tišina – skoro najveća tišina svetih trenutaka njihove skromne knjižice -, zatim se čulo tiho komešanje na vratima, neko je diskretno zamakao niz hodnik sa crvenim tepihom, dok je Josip Broz u vazduh zamišljeno ispuštao plavičaste oblaciće. Muzičari su se vratili veoma brzo, kao da su izašli samo na piš-pauzu. Zanimljivo, ponovno zahlađenje u jugoslovensko-ruskim odnosima usledilo je baš '56. Te godine, kada je Mađarska izvršila očajnički pokušaj/eksperiment oslobađanja od ruskog jarma („izbavljenje iz ruske septičke jame“), koje Tito nije mogao da podržava mirne duše. Verovatno nikada nije mogao da svari to što je u vreme kada je on bio u nevolji, u susedstvu i poslednji žvalavi desetar vikao svojim vojnicima: „*Idemo da kastriramo okovano pseto imperijalizma*“! Stručnim jezikom rečeno: *uštrojimo*. Plemenitijom jednostavnošću: da *ga uhvatimo za jaja* - a tada bi to bilo najmanje što bi mu se desilo. Tokom te znamenite posete Moskvi, u pratnji Josipa Broza nalazio se glavni policajac Aleksandar Ranković, koji će kasnije biti smenjen, kao i general-pukovnik Koča Popović, istaknuti jugoslovenski političar, koga će, tokom sedamdesetih godina, sa

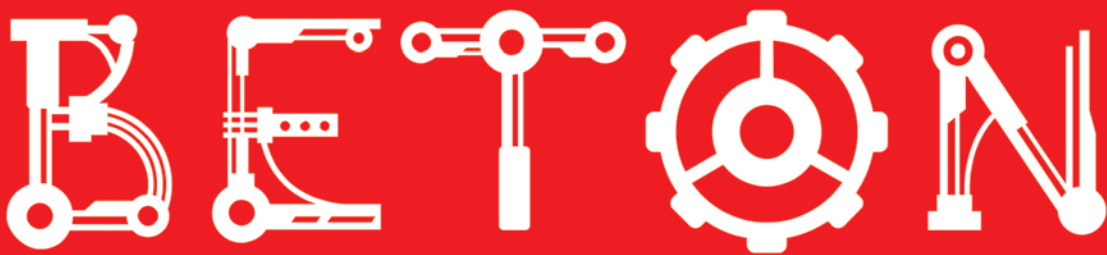
političke pozornice zbaciti njegovi srpsko-hrvatski protivnici, a koji je u svojoj mladosti, u Parizu, pripadao Bretonovom nadrealističkom krugu. (U tome, naravno, nema ničeg posebnog, ako poznamo, recimo, rane Lenjinove simpatije prema dadaistima.) Poseta se pretvorila u posetu pomirenja, tokom koje su strane – sada već fleksibilnije – zauzele stav da i socijalizam ima, naravno, različite puteve, u ovom trenutku razvoja to se ne može dovesti u pitanje, a zajednička saradnja socijalističkih zemalja mora da se zasniva na uzajamnoj dobroj volji. Isključivo na prijateljskoj kritici i razmeni stavova. Zakon sile ovde ne učestvuje. Predsednik Jugoslavije održao je uspešan miting pred masom od skoro sto hiljada posetilaca na stadionu Dinama, gde su ga obasuli cvećem. Hroničari su zapisali da se i na Hruščovljevom stolu nalazio crveni kavijar, međutim ne u onom fantastičnom obliku zvezde; kao i pilećina, ovaj put punjena slaninom, u obliku malecni, ukusnih džigerica, da bi kao glavno jelo usledio but od jelena sa obaveznom krompirom. Borovnicu je zamenila pita, a sirće je ostalo isključivo u salati. Tito nije tražio dvanaestogodišnju rusku vodu, umesto nje – pokazavši time svoj vanredni smisao za humor – želeo je gruzijski konjak, je li, u povećoj čaši, koji bi valjalo znački promućkati u ustima.

JOSIP BROZ TITO, COMMUNIST WITH STYLE – bilo je mišljenje koje je vladalo o njemu na Zapadu; o čoveku koga je Vinston Čerčil zvao svojim prijateljem, i to ne samo u punjanju. Zapisali su o njemu, o ovoj skockanoj komunijari, je l' te, kako je Josip Broz uvek, osim pregovaračkom stolu, veliki značaj davao i stolu za ručavanje, sa koliko je znamenitih političara i poznatih likova sa cele planete obedovao, kao i to koliko se radovao svakom sledećem obroku. Toliko da se to detinjasto uzbuđenje prenosilo čak i na najmrzovoljnijeg gosta ili na onog sa stomahnim problemima. Po fotografijama se čini, čak i na Indiru Gandi koja teško da je mogla biti ljubitelj zaloga koji plivaju u masnom saftu. Indira je pocrvenevši sela za sto i u kikatavom dobrom raspoloženju, sa detinjim izrazom lica, viljuškom jurila male vragolaste hrvatske taške sa sirom. Ili recimo kraljica Elizabeta, koju su čevapčići oborili sa plemićkih engleskih nogu, kao i pljeskavica, i to u tolikoj meri da je suprotno svojim navikama – kršeći protokol – požurila da čestita na odličnim jelima, čija imena nije još ni naučila (niti će kasnije to učiniti). Činilo se da je Elizabeta plavih čarapa bila mnogo spremnija da zbog pušenja progleda kroz prste svom domaćinu, tom legendarnom, čoškastom balkanskom licu, nego čestitom Vinstonu Čerčilu kod kuće.

skvu, kako bi tamo – uz poneko pićence i meze – prodiskutovali načine i zadatke ratovanja Crvene Armije u Jugoslaviji, jer Sovjeti su tada već bili takoreći *ante portas*. Tito se svom domaćinu obraćao sa družte Staljin, a ovaj svome dragom gostu sa Valter, što je odgovaralo najstarijem Titovom konspirativnom imenu u međunarodnom radničkom pokretu, a na stolu su se naravno nalazile ne samo grickalice nego i mnoge druge đakonije. Naročitu pažnju pobuđivala je ogromna zvezda pažljivo oblikovana od crvenog kavijara, predjelo nakon kojeg je sledila jesetra u sirćetu, uz velike količine krastavca i još vodke. Ovo je na stolu smenio nekakav gruzijski paprikaš, a zatim pilećina na roštilju na ruski način, sa kiselkastim umakom od pečuraka i krocketima od krompira, naravno, u pikantnom sosu od borovnica. Još nisu ni stigli do teških gruzijskih vina, kada se zaledio vazduh pred Staljinovom zamisli da jugoslovenski partizani potpadnu pod sovjetsku komandu, kao i to da Tito slučajno ne pregovara sa četnicima, koji su već odavno za njega predstavljali smrtnog neprijatelja. Kako bi svoju volju overio, upijač drug Staljin je tako napio našeg dragog Valtera u svojoj privatnoj dači, da se ovaj ispovraćao u rukav od košulje. Cele noći nije mogao da spava, mozak mu je radio kao lud, a noge su mu se pomerale pod jorganom. Sutradan, kada ga je avion odvezao do Banata, nad Atiline nekadašnje štale, a zatim na vršački aerodrom, na kojem je izašao, ubrzo je video kako Sovjeti, prešavši preko rumunske granice, zaposedaju njegovu zemlju kao da je njihova, zbog čega mu je skočio pritisak. Znao je da nikada neće zaboraviti Staljinovu večeru, koja mu je presela zauvek. Kao ni to da mrzi Aziju.

Kada je davno konačno odlučio da je drug Visarionovič obavio svoju dužnost na ovom svetu, i poveo ga sa sobom u svoju sumpurnu daču, Josip Broz je seo za svoj omiljeni sto u petrovaradinskoj tvrđavi (u svojoj najvećoj „dači“), krajičkom oka posmatrajući Novi Sad i Dunav, otvorio je šampanjac, štaviše francuski i podigao čašu. I bez reči je svako znao čemu nazdravljaju. Kada je piće popijeno, Tito je naručio još jednu turu. Tada je neko tiho upitao za čije zdravlje se ispija ova čaša, na šta je Broz u šaljivom raspoloženju namignuo, rekavši samo:
- Za Franca Jošku!

Uzalud su pribegli njegovi analitičari, čak ni sâm Vladimir Dedijer, pisac Titove biografije, nikada nije utvrdio zašto je to rekao tada i tamo. Nakon toga je predsednik pozvao iz kuhinje svoju omiljenu, spretnu, mađarsku kuvaricu – koju su, među onima koji će biti iseljeni, na njegovu ličnu naredbu onomad skinu-

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 46, GOD. III, BEOGRAD, UTORAK, 27. MAJ 2008.

Szerkesztőség: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.co.yu, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Következő szám június 10-én jelenik meg

INTRO

Írja: Marko Čudić

A FOLYTATHATATLAN FOLYTATÁSA

avagy az anyaországba emigrált kissebségi irodalom
(az *Ex Symposion* folyóiratról)

A ma már legendás újvidéki irodalmi (voltaképpen multimediális) *Új Symposion* folyóirat a maga idejében (a múlt évszázad hatvanas, hetvenes és nyolcvanas éveiben) végérvényesen kirántotta a kortárs vajdasági irodalmat a szinte kötelező provincializmusból és a lokális színekkel befestett rusztikus irodalomfelfogás bűvköréből, behozta Nyugatról az új szellemi áramlatok szelét a magyar (még hozzá nemcsak a vajdasági magyar) irodalomba, útjára bocsátott jónéhány kiváló modern fiatal költőt és festőt (itt fog, például, először publikálni Domonkos István, itt fogja első festői afirmációját elnyerni Maurits Ferenc és még sokan mások), publikálási lehetőséget nyújtott az abban az idoban Magyarországon (félig-meddig) betiltott íróknak (például Mándy Ivánnak, Eörsi Istvánnak, Konrád Györgynek, Mészöly Miklósnak), megjelentette a vezető fiatal szerb és horvát szerzők írásait és népszerűsítette a modern jugoszláv festők műveit. A nyolcvanas évek vége felé a folyóirat élére a vajdasági magyar irodalom fiatal, ígéretes képviselői kerültek: Balázs Attila, Bozsik Péter, Ladányi István, Beszédes István és mások, azzal a céllal, hogy folytassák azt, amit elődeik, Tolnai Ottó és Sziveri János elkezdtek. A jugoszláviai polgárháború kitörése azonban egyben a folyóirat hirtelen és erőszakos halálát is jelentette. A folyóirat szerkesztőségi tagjainak nem állt szándékában értelmetlenül háborúzni az egykori jóbarátokkal, író társakkal, s ezért ideiglenesen (idővel bebizonyosodik: végleg) átmenekültek Magyarországra, a nyugatmagyarországi, dunántúli Veszprém városába. Ezek a fiatal erők, élükön Fenyvesi Ottó költő (és rádiós DJ-el), Balázs Attila és Bozsik Péter költővel, prózaíróval, valamint Géczy János és Ladányi István alapos esszéíróval, nem tudtak azonban egykönnyen kibékülni azzal a ténnyel, hogy az *Új Symposion* effektíve nincs többé. Az említett szerzőket nem tudta kielégíteni az akkoriban még eléggé monolit és önmagába bezárt anyaországi kultúra, és úgy döntöttek, hogy nem sajnálva kint, igyekezettel, létrehozzanak egy olyan folyóiratot, amely néhány alapvető vonásában voltaképpen természetes szellemi örököse lesz a néhai *Új Symposion*nak. Így tehát ezek a „margó vándorai” (ahogy szellemesen nevezi őket Virág Zoltán magyarországi teoretikus) elindították az *Új Symposion* folytatásának sajátos változatát, jellemző címmel: *Ex Symposion*. Az, ami első ránézésre szemet szúr az újonnan elindított *Ex Symposion* (melynek első [év]száma 1991-ben látott napvilágot, és amely a mai napig kb. hatvan számot ért meg, évente átlagban négyet) bármelyik olvasójának, az a tény, hogy ennek a folyóiratnak másmilyen a koncepciója az elődjéhez, az *Új Symposion*hoz képest, ami abban nyilvánul meg, hogy az *Ex Symposion* mindegyik száma tematikus szám (ebben az értelemben meghúzható egy távoli párhuzam a hazai *Gradac* folyóirattal). Márpedig tematikus számokat csinálni egy ilyen arculatú folyóiratnál nagy csapdát rejt magában: fennáll, ugyanis, annak a veszélye, hogy a számok sterilek, akadémikusak és kissé unalmasak lesznek. Ezt a csapdát a szerkesztők azonban az *Ex Symposion* számainak többségében viszonylag sikeresen kikerülték a kiválasztott témák sokszínűségének és attraktivitásának köszönhetően. Elég csupán egy hevenyészett pillantást vetni a néhány legérdekesebb szám címdalára, és azok máris felkelthetik érdeklődésünket. A számok egy része egy bizonyos szerzőnek van szentelve: Sziveri, Domonkos, Vajda Mihály [Misu] (a Lukács-iskola filozófusa, disszidens), Tar Sándor (2004-ben elhunyt kiváló debreceni prózaíró, a média által forszírozott irodalmi mainstreamből kimaradt író), Danilo Kiš, Nietzsche, Riefenstahl, Ivo Andrić. Más számok viszont egy bizonyos poétikai, szellemi vagy társadalmi-politikai témára összpontosítanak: *Tenyérnyi regények* (a nálunk Danilo Kiš által meghonosított kifejezés után), *A gonosz banalitása*, *Magánnapló*, *Talajvesztés*, *Ólomkatonák*, *Falufőnia*, *Dokumentum*, *Vándor*, *Hiretelen séták*, *De bello civili*...

Ennek a folyóiratnak tehát sikerült az, hogy egy, koncepciós szempontból szigorúbb módon, magába csempésszen egy kis régi, újsymposionos szellemet, de patetika, hazug jugonosztalgias szölamok és provincializmus nélkül. Olyan szerzők szövegei jelentek meg itt, mint Bernhard Waldenfels, Heller Ágnes, Vajda Mihály, Mirko Kovač, David Albahari, Esterházy Péter, Dubravka Ugrešić, Sebok Zoltán, a fiatalabb gárdából pedig viszonylag gyakran forgott itt Darvasi László, Virág Gábor (alias ifj. Aaron Blum), Grecsó Krisztián, Lovas Ildikó, Horváth (alias Szerbhorváth) György... neve. A szerkesztőség továbbá arra is törekszik, hogy a folyóirat képzőművészeti melléklete folytassa a beszüntetett *Új Symposion*ban közölt adalékok elsőrangú színvonalát. Kár, hogy a hazai olvasóközönségnek eddig még nem adatott meg az alkalom, hogy megismerkedjenek ezzel a szerb kultúra számára is jelentős folyóirattal. Ez talán jó alkalom egy kis bevezetőre ■

→ Illusztrációk ebben a számban: Léphaft Pál

INTRO

Marko Čudić: *Az Ex Symposion folyóiratról*

ExSYMPOSION irodalom művészet filozófia reflexió

Józsa Márta: Magyar földrengés

Balázs Attila: Kinek Észak, kinek Dél

Bozsik Péter: Dekódolt tartomány

Orcsik Roland: Hagyaték

Szerbhorváth György: Az üldözött üldöző

*Mindebből semmi sem valósult
volna meg Balázs Attila,
Dink Hanna, valamint Szerbia volt
magyarországi nagykövete,
Predrag Čudić önzetlen segítsége
nélkül. Őket kitüntetett köszönet
illeti.*

Beton Szerkesztősége

ExSYMPOSION

Írja: Józsa Márta

MAGYAR FÖLDRENGÉS

A földrengés fáradt állapot, amikor a virsli remeg a tányéron.

Így a legpontosabb, de ennél többre is emlékszem, a tea kilöttyen a csuporból, a lámpa imbolyog a plafonon, előkelőbb lenne, ha azt írnám: a csillár, de honnan lett volna nekünk olyan. Nagymami azért mégis úgy hívta néha, persze mondta, hogy igazából nem is az, tiszta szerencse, sokkal drágább azzal világítani, meg aztán ilyen kis konyhában nem is kell, de ők régen egy ilyennel, egy ilyen kis lámpával a Kossuth Lajos utcában meg is vakultak volna. Abban a Kossuth Lajos utcában, ahol, mint azt sokszor tudatta, almazöld volt az alköv, na vajon az mi lehet. Mi lehetett az a sokszor emlegetett alköv, és honnan lehetett virsli akkor otthon épp, honnan, de volt mégis. Ezeket a dolgokat a véletlen köti össze örökre.

Tor volt az virsli, halotti lakoma, halotti lakoma közben rengett a föld, de nem tudhattam én akkor még azt.

Aznap futottam le eloszor a tízezer métert. Remegett a lábam, amikor földrengés volt. Elfáradtam. Nagyon. És akkor nagymami elővette évtizedek óta használatlan tapasztalati tudását és azt mondta: bizony, láttam, hogy a lámpa kilengett. És a lámpa nem lenghet ki máskor, mint földrengéskor. Lehet, hogy fáradt vagy, Martichen, de ezt most speciel mindannyian éreztük, nem csak te. Speciel, mindannyian. Ilyen speciel-mindannyian-dolog a tapasztalat, nagymami volt az egyetlen közöttünk, aki már élt át földrengést.

Kelletlenül mentem ki az udvarra, kellettlenül vártam hát a végzetet, és némi meglepődést éreztem, hogy nekem lett hát mégis igazam, áll még a házunk, és álltunk akkor még mi is. Nem a földrengés miatt doltunk el, nem nálunk volt az epicentrum. Ezen nem csodálkoztam, mindig is periféria

voltunk. Bár azért nem volt egyszerű értelmezés, amikor másnap reggel anya azt mondta: ébredj, szükségállapot van. Csodálkoztam, azt hittem, nálunk mindig az van, de kiderült, hogy ezúttal nem a mai ebéd a tét. Ettől a szótól annyira megijedtem, hogy azonmód elrohantam az iskolába, angolóra volt az első. Az angoltanárnéninek nem jutott eszébe, hogy mi a szükségállapot angol neve, ellenben azt mondta: ma nem énekelünk, mert sokan haltak meg Bukarestben.

Hát, tényleg. Bukarestben sok ezer román halt meg és néhány magyar, és mi azokról a magyarokról tudtunk, ami nem csoda, mert ők jórészt - nekünk vagy szüleinknek - játszótársaink voltak. A bukaresti halálos áldozatok a mi magyar barátaink voltak, nekünk voltak ők , mert mi úgy tanultuk, hogy minden dráma kétféle: román és magyar, és a magyar, és ebből persze a magyar a miénk, a román valaki másé. Így nőttünk mi fel, hogy a bukaresti földrengés is magyar volt nekünk, nem énekelünk aznap tehát. Tragédia, azaz, ergo, magyar. Ha nem lettek volna a románok, szegény magyaroknak nem kellett volna Bukarestbe menniük, mert akkor Budapest volna a főváros és ők ott dolgoznának, és akkor ma is élnének még, de nem élnek, szegények. Nem élnek, mert meggyilkolta őket a románok földrengése - interpretáltuk a soros tragédiát aktuálissá és sajátjá.

Nem tudom, hogy segítettünk volna-e éhező román gyerekeken, ha arra keveredtek volna. Vagy éppen felnötteken. Lehető lett volna a helyzet, hogy befogadunk hozzánk haza, a mi lakásunkba, OTTHONUNKBA, egy földrengés-sújtotta román gyereket. Azt hiszem, nem, nem, nyilván, esetleg akkor, ha kiderült volna: van valami magyar őse neki. vagy eszkimó, vagy bármi, de mégsem román. Román vöket, menyeket és árva gyerekeket mi nem fogadtunk volna be. Pont. Erre most az lesz a válasz: ők sem bennünket. Pont ezt a választ hallottam volna gyerekkoromban, ha megfogalmaztam volna, és mondjuk ha meg is, akkor is kérdés marad: fel mer-tem volna-e tenni ezt a kérdést. Egész biztos nem mertem volna. Akkor.

Én jártam a földrengés utáni Bukarestben, pedig anélkül is eléggé bele tudtam élni magam a halálba. Akkoriban verseket írtam édesapámról, őt neveztem magamban halálnak. Igazság szerint fontosabb kérdés volt, mint annyi más halál. Bukarestben eldőzerolták az összedőlt házak maradványait és gyeptéglákat tettek az összepréselt romokra és hullákra, így lettek nagy parkok, ahol lehetett sétálni, mintha sírokon. Jó is volt az a földrengés amúgy, mert érdekes volt, sokat beszélünk róla, és Targovisten, amit akkor még úgy hívtak, hogy Tîrgoviste, volt egy utca, a Gesztenyék Lenin Sétánya, tényleg ez volt a neve, vagy azért, mert később leninesítették a gesztenyék alléját, vagy azért, mert a szovjet befolyástól való lassú román függetlenedésbe már nem fért bele, hogy egy utca már csak Lenin legyen, de kötődés még elég erős volt ahhoz,

hogy egy kicsit maradjon is azért Lenin, de az is lehet, hogy egyszerűen valakinek ez így tetszett és punktum. Nos, ebben a városban, Dél-Romániában, sokáig állt még a földrengés után egy ház, az az egy fala maradt meg, amelyre egy hatalmas tó volt festve, és hattyúk úsztak benne, a falban, illetve most már voltaképp az utcán. A többi romot eltakarították, ezt nem, tán azért, mert olyan szép volt. Sajnos megfájdult Tîrgovisten, amelyet később, kilencven után már Targovistenei kell írni, minthogy a román társadalom ha

a diktatúra valamennyi hagyományától nem is, de legalább annak ortográfiájától azonmód megszabadult, megfájdult a fogam. A fogorvos döbbenetében félrefúrta a fogam, amikor megtudta, hogy e furcsa nevű páciens magyar, azt mondta, nem gondolta komolyan, hogy Romániában tényleg élnek magyarok, azt hitte, hogy a párttitkár csak ijesztgetésnek mondott ilyesmit. Ki is kellett azután később húzni azt a jobb felső négyest, erre emlékszem a földrengésből. Jó nagy ijedelmet okozott mindenestre, ezen kívül csak kétszer volt még ekkora rajcsúr a suliban: egyszer amikor Mao, egyszer pedig amikor Tito halt meg ■

Írja: Balázs Attila

KINEK ÉSZAK, KINEK DÉL

Boldogok hajója

Csodálatos dolog a Gutenberg-galaxis: ha nem lenne, ki kellene találni, de mivel már megvan, nem kéne veszendőbe hagyni, hiszen annyi mindent megőrzött számunkra, hogy hiányában vagy távollétében olyanok lennénk, mint az emlékezet nélküli ember, maga az amnézia. Onnan tudhatjuk, ebből a préselt galaxisból, ha kicsit utánajárunk, hogy Tito és Sztálin súlyos összeférhetlensége igazából 1944 szeptemberében vált láthatóvá, ugyanis ekkor utazott Tito Moszkvába, hogy ott megdiskurálják -

egy kis innivaló meg harapnivaló kíséretében - a Vörös Hadsereg jugoszláviai hadviselésének módját és feltételeit, ugyanis a szovjetek akkor már ott voltak úgymond *ante portas*. Tito Sztálin elvtársnak szólította házigazdáját, emez pedig Walternek kedves vendégét, ami Tito legkorábbi konspirációs nevének felelt meg a nemzetközi munkásmozgalomban, és az asztalra persze nem csak ropi került, hanem sok szép más is. Külön figyelmet érdemelt egy vörös kaviárból gondosan megformázott óriáscsillag amolyan előételként, amelyet aztán ecetes tokhal követett, nagy mennyiségű uborkával és további vodkával. Ezt grúz gulyásfésülés váltotta fel az asztalon, majd rostos csirke orosz módra savanykás gombaköröttek és burgonyapufival, természetesen pikáns áfonyaszószban. Még el sem jutottak a súlyos grúz borokig, amikor megfagyott a levegő Sztálin ama elképzelése nyomán, hogy a jugó partizánok kerüljenek szovjet parancsnokság alá, továbbá az, hogy Tito netán tárgyalhatna a csetnikekkel is, akik akorra már számára rég halálos ellenséget jelentettek. Hogy akaratát érvényesítse, alapszivacs Sztálin elvtárs úgy leitatta kedves Walterunkat immár a privát dácsájában, hogy az behányt az ingujjába. Egész éjjel nem tudott aludni, csak dolgozott az agya vadul, s járt a lába a paplan alatt. Másnap, amikor Bánátig vitte a repülőgép, Attila egykori istállóí fölé, utána a verseci reptérre, ahol is kiszállt, majd rövidesen meglátta, ahogy a szovjetek a román határvonalon átlépve előzőnk országát, mintha máris az övéké lenne, hát felment erősen a pumpa benne. Tudta, sosem felejtí el Sztálin vacsoráját, amely örökre megülte a gyomrát. És gyulöli Ázsiát.

Amikor az ördög végre úgy döntött, Visszarionovics elvtárs eleget teljesített ebben az árnyékvilágban, s magával vitte a maga kénköves dácsájába, Josip Broz leült kedvenc asztalához a pétervárad várban (a maga legnagyobb „dácsájában”), szembe sarkában Újvidékkel és a Dunával, pezsgőt bontott, méghozzá finom franciát, majd emelte poharát. Szó nélkül is mindenki tudta, mire isznak. Amikor az ital elfogyott, Tito hozatott még egy kört. Ekkor valaki halkan megkérdezte, ez meg most kinek az egészségére ürül, mire Broz tréfás kedvében hunyorított, ennyit szólván:

- Ferenc Jóskaéra!

Hiába jegyezték föl, elemzői soha nem jöttek rá, miért mondta ezt akkor és ott, még maga Vladimir Dedijer életrajzíró sem. Aztán az elnök kihívta a konyhából kedvenc, ügyes kezű magyar szakácsnőjét - akit a kitelepítendőik közül anno az o személyes parancsára szedtek le az egyik vonatról -, maga mellé ültette, majd sokáig trécselt vele magyarul, amiből a kísérete alig értett valamit, Titót azonban ez egyáltalán nem feszélyezte. Azon az estén arany fácánleves ettek,

meg túrós palacsintát sok-sok mazsolával, illetve diósat. Ázsia ide vagy oda, utóbbiba a diót egész durván darálták bele, mézzel édesítették, ráadásul kívülről is jól nyakon öntötték légyfogó sziruppal. Walter alig tudott betelni vele, annyira édesszájúnak bizonyult akkor este. A többieket végül azzal rémisztette meg, hogy egy kis egészségügyi sétát szeretne tenni a kazamatákban. Ám ettől utóbb neki is elmehetett a kedve. Inkább hátradőlt karfás székében, rápöfékelt, körülnézve hirtelen elkomorult:

- Miért van itt ekkora csend ebben a házban? Tán felakasztotta magát bánatában valaki?

Nos, abban a szent minutumban tényleg csend lett - szerény könyvecskéjük csend-pillanatainak szinte legnagyobbika -, majd egy kis mozgólódás támadt az ajtónál, valaki diszkréten eltűnt a vörös szonyeges folyosón, míg Josip Broz szórakozottan kékes karikákat fújta a levegőbe. A zenészek olyan gyorsan megérkeztek, mintha csak pisilni ugrottak volna ki.

Érdekes, a később majd megint fagyossá váló szovjet-jugoszláv enyhülés éppen ötvenhatban következett be. Abban az évben, amikor Magyarország kétségbeesett kísérletet tett az orosz iga alól való szabadulásra („a muszka pöcegödörből való kimászásra”), amelyet Tito a maga részéről képtelen volt tiszta szívvel támogatni. Valószínűleg sosem tudta megemlé-szteni, hogy amikor ő bajban volt, a szomszédban az utolsó pállott száíz tizedes is azt üvöltözte katonáinak, hogy *gyerünk az imperializmus láncos kutyáját herélni!* Szakkifejezéssel élve: *miskárolni*. Nemesebb egyszerűséggel: *tökön szúrni* - és akkor még ez lett volna a legkevesebb. Ezen az emlékezetes ötvenhatos látogatáson Moszkvába Josip Broz kíséretében tartózkodott a később

leváltott főrendor, Aleksandar Ranković, ahogy Koča Popović vezérezredes is, kiemelkedő jugoszláv politikus, akit majd a szerb-horvát ellentétek sodornak le a politika színpadáról a hetvenes években, és aki ifjú korában Párizsban Breton szürrealista köréhez tartozott. (Persze, ebben nincs semmi különös, ha ismerjük például Lenin korai rokonszenvezését a dadaistákkal.) A látogatás a kibékülés látogatásává lett, amelyben a felek - immár rugalmasabban - leszögezték, hogy hát a szocializmusnak is természetes különféle útjai vannak, fejlődésének aktuális szakaszában ez megkérdőjelezhetetlen, a szocialista országok közötti együttműködésnek pedig kölcsönös jóakaraton kell alapulnia. Kizárólag baráti kritikán és eszmecséren. Ököljog ebben nem szerepel.

A jugoszláv elnök majd' százezres tömeg előtt tartott sikeres beszédet a Dinamo stadionjában, ahol elhalmozták virággal. A krónika megőrizte, hogy Hruscsov asztalán is szerephez jutott a vörös kaviár, azonban már nem abban a fantasztikus csillag-alakzatban; ahogy a csirke is, ezúttal azonban szalonnával töltött, ízletes májacsckák formájában, hogy főfogásként szarvascomb kövesse a kötelező krumplival. Az áfonya itt átcsúszott a pitébe, az ecet pedig maradt kizárólag a salátában. Tito nem kért a tizenkét éves orosz vodkából, helyette - kiváló humorérzékről téve tanúságot - grúz konyakot óhajtott, ugye, jókora poharában és tikkadt száízüregében szakértői arcot vágva meglögybölendő.

JOSIP BROZ TITO, COMMUNIST WITH STYLE - vélekedtek róla nyugaton; az emberről, akit Winston Churchill barátjának nevezett, és nem csak a bagózásban. Feljegyezték róla, erről a stílusos komcsiról, ugye, hogy Josip Broz milyen megkülönböztető szerepet tulajdonított mindenkor a tárgyalóasztal mellett az evőasztalnak, hogy planétánk hány és hány rangos politikusával, híres figurájával obédált, miként az is, mekkora örömmel gondolt mindig a közelgő évésre. Akkorával, hogy gyermekteig izgalma még a legsavanyúbb, leggyomorhajosabb vendégére is általában átragadt. A fotók alapján úgy tunik Indira Gandhira is, aki aligha lehetett a zsíros levekben úszó falatok nagy kedvelője. Indira kipirultan ült asztalhoz, és kacagós jókedvében kislányos grimasszal kergette körbe vellájával a kis huncut horvát dödölléket. Vagy Erzsébet királynő például, akit a csevacpicsa vett le nemes angol lábáról, meg a pljeskavica, méghozzá annyira, hogy szokásától eltérően - protokollt felborítva - sietett gratulálni a kitunó étkekért, amelyek nevét még meg se tanulta (ahogy persze később sem).

Úgy tűnt, házigazdájának, ennek a legendás, szögletes balkáni arcnak a pöfékelését sokkal hajlandóbb volt elnézni kékharisnya Erzsébet, mint derék Winston Churchillét otthon.

Történetírói szerint Broz a Sztálinnal való szakítás után kezdett el

egyre nagyobb utakat tenni széles e világban azzal a nyilvánvaló szándékkal persze, hogy – a régi szövetséges kapcsolatok ápolásán túl – új barátokra tegyen szert, és az utazás, illetve a vendégeskedés és a vendéglátás ugyanolyan szenvedélyévé vált, mint volt számára mindenkor a vadászat. Első útjainak egyike híres Konstantinápolyba vitte egyenest – később legendássá vált Galeb (Sirály) nevu hajóján, egy olasz banánszállítóból aknaszedové alakított, kilőtt, majd felújított hajón –, ahol a kikötőben felállított, roskadásig megpakolt asztalok mellől, tufahíjak és baklavák ragadós halmai felett már távolról integetett neki Köprülü pipiskedo külügyminiszter, a legendás Köprülü hadvezérek leszármazottja. A törököknek ajándékba Tito egy drágakövel kirakott handzsárt vitt, amelyet rég még Péterváradnál zsákmányoltak Savoyai Jenó emberei Damad Ali basa-pasától, s azt a jó szándék jeléül tüstént átnyújtotta fogadójának, aki nagy örömmel vette el mondván:

– Akkor most jól csodáljuk meg a fegyverko-vács eme valódi remekművét, s miután szemünk betelt vele, ássuk el örökre!

Köprülü felemelte a görbe kardot, mindenki tapsolt, aztán hóna alá csapva a fegyvert ő is tapsintott egyet, mire megjelent egyik bizalmas embere, aki a handzsárt nyomban, szinte szökdécselve a boldogságtól elvitte. Mi lett vele, nem tudjuk. El valószínűleg nem ásta. Vagy éppenséggel igen? Ankarában utána maga a török elnök ölette kebelére Titót, kicsit tárgyaltak, majd mentek is vacsorázni, ahol vicces hangulatban hasonlították össze csevapcsicsáikat. A szerbet és bosnyákot a törökkel. Elotte válogatott török virágokból készült likőrt ittak, szerencsére Tito akkorra már megtanulta, hogyan lehet a koccintás után a többedik, feleslegessé vált kört kellő diplomáciával, ha netán már nem smakkol a pia: elutasítani. A vacsorát követően, amikor valódi kapadókiai dohány került arany szelencékben az asztalra, Josip szeretettel meghívta Dzsemált Nándorfehérvárra, Dzsemál pedig elfogadta, és még így társalogtak, pillanatra mindketten úgy érezték, sikerült helyrehozni azt, ami oly csúnyán elszűrődött a történelemben, és ez ott hamisítatlan, felemelő boldogság lehetett. Tényleg. Két véletlenül épp őszinte politikus számára. (És igazán: török kamionsofőrrel netán igen, katonáról azonban már aligha van miért szólni ebben a kiterjedélyesült, jórészt háborús szövegben.)

Ítem. Jugoszlávia történetének és derék vezérünk nagy ebédjeinek világtörténelmi összefüggéseket teremto, jóval bővebb

krónikájában akár külön fejezetet is képezhetne mindaz a sok csodás étek, amelyet a domboruló hasát kedvelő Tito marsall az úgynevezett el nem kötelezettség kurzusát követő országok élenjáróival költött el. A tömbön kívüli ázsiai és afrikai országokkal való barátkozás Jugoszlávia helyzetéből egyenes úton következett, és egészen a nyolcvanas évekig tartott, amikor is a kétpólusú világtrend megingásával az el nem kötelezettség mozgalma értelmét veszítette. Belgrád olyan fontos szerepet játszott az *antikolonializmus* és a *békés koegzisztencia* politikájában, hogy a hatvanas évek elején például ott rendezték meg az el nem kötelezettek első csúcskonferenciáját. Josip Brozt személyesen az indonéz Ahmed Sukarnóhoz fúzták szembetűnően erős baráti szálak, ahogy az egyiptomi Gamal Abdel Nasszerhez ugyancsak, így gurmanisztikai szempontból – ha gazdasági eredményében nem is annyira – emlékezetes maradt Tito kiruccanása Balira, vagy az, amikor Egyiptomban előbb a Sirály fedélzetén, majd annak gyomrában látta szeretettel vendégül a vendéglátó elnököt, derék Gamal Abdelt.

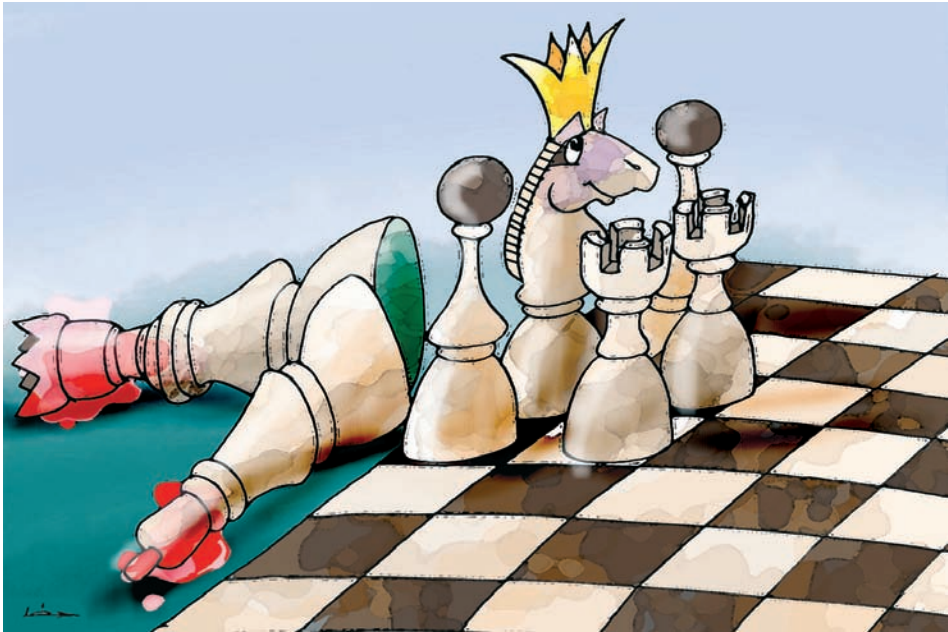
A hajó asztalánál ekkor jelen volt Jugoszlávia két legnagyobb írója közül Miroslav Krleža is, miután Broz úgy döntött, inkább őt fogadja kegyeibe, mint a ridegebb, távolságtartóbb, idegesebb gyomorrendszerű Ivo Andrićot, akit mindössze egyszer hívott meg egy kis harapnivalóra. Méghozzá közvetlenül a Nobel-díj odaítélését követően, utána sose többé. Lehet, el se olvasta soha a *Híd a Drinánt*, míg a *Glembay*-családot kifejezetten kedvelte. (Egyébként a szerb írónak tekintett boszniai Andrić is állítólag horvát anyától és horvát apától származott, ez azonban mit sem változtatott a helyzeten.)

Valaki – aki csaknem egész életét Tito szolgálatában töltötte el amolyan előköstölőként, képzettsége szerint kémikus – vallja (Anja Drulović: *Tito szakácskönyve* címu csodaszép, pazar könyvében /itt alapforrásul szolgál!/,), hogy szinte minden egyes falatot a lehető leglelkiismeretesebben vizsgált át, toxikológiai szempontból is, és csak a legminőségesebb, „A” jelzésű ételek kerülhettek fogyasztásra. Mindennapos gyakorlatuk közben az orosz tapasztalatokra támaszkodtak leginkább, ugyanis az oroszok módszere tűnt legkidolgozottabbnak vezető emberek

megmérgezésének gyakorlati kivédésére. Tito újabban megjelent horvát történelmi szakácskönyve úgy tudja, ötvennyolcban azon a Balin, amelyet sokan az istenek szigetének tartanak, roskadásig volt az asztal eleje mindenféle jóval: cuppogós kagylókkal, ollóikat csattogtató rákokkal, kancsal polipokkal, amelyeket ott helyben megsütve, lecitromozva lehetett bekapkodni. Volt, aki nyersen habzsolta a tenger gyümölcseit, Tito azonban nem ütközött meg ezen, hatalmasat evett a tengerisalátába göngyölt fürjekből is, meg az indonéz kacsából, végezetül a trópusi gyümölcsök sokaságából, nem utolsósorban a számtalan féle-fajta fagyaltból, hogy mindezt nagy pohár hideg innel öblítse le befejezésül. Ez a valaki úgy tudja, Broz mindössze egyszer utasított ételt vissza, méghozzá a kínai verebet. Megfagyott ettől (is) a levegő, Tito azonban kivágta a rezet azzal, hogy képtelen enni a madarak proletáriátusából. Mindenki jót nevetett, némi

maszat mégis maradt az ünnepi fotón, mert a jugoszláv–kínai kapcsolatok csak a hetvenes évek végére rendeződtek Hua Kuo-feng kínai pártfőtitkár belgrádi látogatásával. Josip Broz Tito ritkán ivott sört, de ha mégis az került elébe, akkor annak cseh sörnek kellett lennie, mert hogy Jugoszlávia a hozzá földrajzilag közelebbi országok közül leginkább Csehszlovákiával kereste a kapcsolatokat, meg Romániával. A Csehszlovákiával való barátságot nem mellékes mód jobb körökben eléggé beárnyékolta, hogy a jugoszláv államfő ha nem is hivatalosan, de a híres prágai tavasz idején a maga részéről beleegyezett az ott beinduló demokratikus folyamatok eltiprásába, ugyanakkor a románokkal való haverságot ilyesmí nem terhelte.

A nyolcvanas évek végén lezajlott romániai eseményekben minden kétely ellenére valószínűleg mégiscsak rendesen kivégzett Ceausescu Tito gyakori vendégének számított. Így például Brioni szigetén járt épp forrongó hatvannyolcban, ahol házigazdájával a kétoldali kapcsolatok, a folyvást fokozódó nemzetközi helyzet, nem utolsósorban a nemzetközi munkásmozgalom időszere kérdéseit vitatták meg, utána ültek csak ebédasztalhoz. Ceausescu akkoriban szigorú diétájára hivatkozva a saját szakácsával főzette meg a maga vegetáriánus eledelét, a külalakra nem épp első osztályú nyamit, és csak otthonról vitt szörpöket fogyasztott – piros szívószállal. Ám annál nagyobb étvágyat mutatott vadászat közben, ahol is lőtt mindenre, ami csak mozgott, és amíg bő muníciója tartott. Aztán Titótól kunyerált még egy marék patront.

Ítem 2. Josip Broz Tito volt az első szocialista politikus, aki a kubai válság után az Egyesült Államokba látogatott. Tito sosem táplált különösebb szimpátiát Fidel Castro iránt, így nem esett nehezére a dolog. Washingtonban John F. Kennedy libamájjal töltött gombákkal, kanadai szarvasszeletekkel, ananászkoktéllal, nem utolsósorban válogatott kaliforniai borokkal igyekezett kedveskedni neki. Közöttük egy olyan palackkal, amelynek oldalán egy büszkszerű dombormű őrizte a kaliforniai borkultúra atyjának emlékét. Tito tudott Haraszthy Ágostonról, szóvá is tette, hogy ez az ember azon a területen született egykor, amely újabban az ő országához tartozik, mire Kennedy mosolyogva bólintott, poharát koccintásra emelve. Baráti eszmecserejük az általános világpolitika helyzetéről, a délkelet-ázsiai eseményekről, Jugoszlávia és Amerika közeledéséről, valamint a teniszezés és a szivarozás összeférhetlenségéről szólt. Látszott, hogy Kennedy hisz Amerika jóságában és igazságában, következképp annak erejében, de nem fölényeskedett Titóval, ámbátor megállapította: *nagy nap lesz az, amikor egyszer Jugoszláviába’ is eljő Amerika*. Utána egy kicsit hallgattak, mint akik kifogytak a szóból. Lehet, Tito Jacqueline Kennedy elbuvoló

szépségén törte fejét, John♥ pedig♥ Marilyn Monroe vértolulást előidéző mosolyán, de ezt már innen aligha lehet pontosan megállapítani.

Évekkel később egyszer Jacqueline tíznapos adriai kiránduláson vett részt, amikor is Tito nevében Marijan Kocković festő, szobrász, az aktok nagy kedvelője látta el a kísérő szerepét. Hogy Broz ott settenkedett-e valahol a közelben, kérdés. Tény, hogy végül pompás mimózasalátás ebédet rendezett Elizabeth Taylor és a *Sutjeska* című film nőszereplőí számára, amelyre John F. Kennedy özvegyét is meghívta. Köztudott, hogy Josip Broz és Jacqueline Lee Bouvier baráti kapcsolata akkor is megmaradt, amikor utóbbi feleségül ment Arisztotelész Onasszisz görög multimilliomoshoz.

Tito♥ (tehát) szerette a művészeket, akik úgyszintén gyakori vendégek voltak nála, így például a világhíru Ivan Meštrović. Kifejezetten kedvelte a színészeket, például Orson Wellest, de legjobban a színművésznőket imádtta, például♥Sophia Lorent, Jovanka Budisavljević kapitány nőiesebb változatát. Elbuvülő szépségével Sophia nem csak Titót vette le zömök lábáról, hanem mindenkit, akivel gyakori látogatásai során kapcsolatba került. De nem csupán káprázatos gyönyörűségével aratott ez a vérbeli latin nő, hanem közvetlenségével, csodálatos temperamentumával is. Szívesen húzott kötényt magára, majd beállt a konyha népe közé, hogy kigyúrja és mesterien ellapítsa a maga olasz téstáját, ahogy azt a saját anyukájától tanulta rég napsütötte Itáliában, Róma örök városában. Ilyenkor egészen kipirult a dögönyözésben két szép orcája, valósággal csattogott két formás kebele, míg Tito ott áldogált mellette, szemén sötét napszemüveggel. Talán azért, ne legyen olyan feltuno, hol állapodott meg megbabonázott tekintete. A híres szexbomba, Gina Lollobrigida is eljött lefényképezni Titót, mire Tito sem maradt adósa: gyorsan ő is lefényképezte Lollobrigidát. A korábban, ifjabb esztendeiben banánszoknyás Josephine Bakerrel tréfából erotikus táncot lejtettek, csak utána láttak neki a hagymás ételeknek. Aztán meg egyszer egy Lollobrigida-szeru jugoszláv énekesnő férje kezdett üvöltözni agyalágyultan, hogy „az az állat megkúrta a feleségemet”, ám gyorsan elcsendesült. Mielott még rendesen tudatosult volna, hogy ki kúrt meg kit.

Ki tudja, milyen elégtételt kapott elvesztett férfiúi becsületéért. Talán a legnagyobb elefántagyart, amelyet elnökünk valaha is lőtt? Mondhatni: abból kijöhetett sok-sok szép vacsora.

Josip Broz Tito életrajzírói rendre úgy tudják, messze földön híres alanyuk az össz művészeti ág közül legjobban a filmet kedvelte, gyakorta ellátogatott a Sutjeska forgatására, egyáltalában:

szerette a mozit. A férfi színészek közül – említett Orson Welles és John Wayne mellett – Taylor férjét, Richard Buront tartotta igazán nagyra; lenyűgözte Richard Nagy Sándor szerepében, így amikor felvetődött, hogy Burton alakítaná őt a Sutjeska grandiózus partizán filmeposzában, Tito lelkesen helyeselt. A Burton házaspár majdnem egész hónapot töltött Jugoszláviában, ebből elég sokat Tito asztalánál, ahol is a két férfi egymásra lelt a jeges Black&White élvezetében, amiben Elizabeth♥ se maradt le nagyon. Ő ugyan kevesebbet ivott, de a jeget, mint olyat, feleslegesnek tartotta bele. Persze, minduntalan érzékeny torkára hivatkozott, s oly ártatlanul nézett♥Titóra azzal a két tengerkék szemével Liz, hogy nem létezhetett olyan férfi, aki el ne olvadt volna tőle. Jovanka pedig egyenest hidegrázást kapott ugyanettől, persze igyekezett nem mutatni. Természetesen őt inkább Burton tekintete varázsolta el. Burton sarmóré, aki az elnök feleségének

kedvenc koktéljára célozva a fehér ruhában pompázó, sötét hajú Jovankát egyszer a legszebb White Ladynek titulálta. (White Lady= három deci citromlé, egy deci Gordon gin és egy deci Maraschino – jól összekeverve.)

És akkor most? Hogyan tovább? Nahát, köztudott volt, hogy Tito hajlamos elereszteni a füle mellett orvosainak tanácsát, amiben Jovanka is csak asszisztálni volt képes, így alakulhatott ki például diétás napjaik étrendje, amely reggelire nagy adag szalonnás rántottát látott elő, húsos lecsót és sült házikolbászt ebédre, valamint bárányhúst vacsorára. Vagy marhahúst mindhárom étkezésre. Persze, ezekről a napokról az alkohol szigorúan száműzve, de borral vagy nélküle, dallal vagy sem: utóbb halaszthatatlanul eljő az este. Krisztus urunk 1980. évének májusában, a sok Hencidától-Boncidaig után: Ljubljanában elérkezett az a bizonyos utolsó, valószínűleg immár igencsak vékonyka vacsora, egy szál pirítóssal (fokhagyma nélkül), amely szomorú vacsorának senki avatatlan kívülről nem lehetett szemtanúja, és amelyet már érintettünk – széles Dunánk pittoreszk és pikareszk Gibraltárján hajózva ■

DEKÓDOLT TARTOMÁNY

Mircea Dinescunak és kevés vajdasági barátomnak

A birodalom hülyék hona -

Képernyon látom,
lent Belgrádnál, a vár alatt
riadót fúj Halálszabadság,
kedves Milos herceg, a cárevics,
Tito nevelt fia.
A számító gépekből tömjén füstölög.

Engem meg füsthiány kínoz,
csak ezzel foglalkozom. Ritka,
hogy öt előtt ér el az álom,
szégyenszemre
addig is cigarettázom -
gondolatban. Ez tölti ki éjem, napom.
Hisztériázok vagy
fekszek a pamlagon,
tökmagot rágok és fontoskodok.

Kisbácskai gyerek vagyok.
(Mint aki készen állt régóta.)
Csantavéri. (Mint aki mert.) Pontosabban
csingágósi. Külfalusi.
(Mint aki a városokhoz méltónak ítéltetett.)
A nincs számúzi az eretneket.
Szeszkazának születnek errefelé,
merénylők
meg diktátorok
(ritkábban költők),
a történelem kültelkein.

A tartományban korhű birodalmi szél fúj,
kossava. Kosovón szkipetár
zászló lobog. Hamarosan
eltörlik, feledésre kárhoztatják a verset,
és nem tudják, hogy jobbat,
vagy hozzá hasonlót hoznak helyette.
Egymást zabálják föl a sasfiókák,
maradványaik molylepkékhez
válnak hasonlatossá,
fészkeik kártolatlan gyapot,
az égbolt világosan látható
füstöt bocsát le,
az erosebb megmarad.

Divat arrafelé a patrióta kanni-
bál, tapasztalatból tudom.

Lombikjába néz a cárevics.
(Nyakán pálmáros-tétél.)
Szent Száva örölt porhüvelyéből
készül az élet spriccre.
Térkép fölé hajol a vámpír,
mértéke iszonyat.

A rendőr álmában keményedik
a gumibot. Janicsárok
készülnek bemérni
a lakosság gondolatait.
Világhálóval halásznak
megváltóra az alattvalók.
A belgrádi pasalikban
- milyen sötét lett minden arc -
siratóéneket gajdolnak a váteszek.

Hány inger kell még, hány?
Hogy végképp elhidd:
a tartomány elveszett.

Barbárok állanak a városkapuk előtt,
és idióták szónokolnak a fórumon.
Néptribunok seggéért tülekednek a költők
az utolsó utáni pillanatig.
A parasztok a civilizáció
bósz tehenét fejik.
Prolik sorozatgyilkos
forradalma zajlik a kettesen.
A színészek ész nélkül vallanak színt.
A paídagogosz ügynöki létre vágy,
míg a bölcsek választási plakátot ragasztanak.
A nemzet spontán testén magömlés a nép.
A kémek,

Bozsik Péter

1963-ban a vajdasági Csantavéren (*Čantavir*) született, egyetemi tanulmányait az Újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Tanszékén végezte. 1990-től magyarországi áttelepüléséig a vajdasági Új Symposion szerkesztője, majd rövid ideig főszerkesztője is. 1991-től Magyarországon él, Veszprémben, ahol eloször az általa is alapított EX Symposion című periodika felelős szerkesztője volt, később főszerkesztője lett. Verseket, elbeszéléseket, esszéket ír, szerbből, horvátból és bosnyákból fordít.

nos, a kémek
jelentése szerint
még néhány év,
s megnyílnak a városkapuk:
a barbárok mégis megoldás
lesznek valahogy.

(Búcsúzóul üdvözlöm veszített városaim.)

A kereszt rejtvényét fejtí az Úr.
Újságot olvas a halál,
kortévesztő allegóriát.
Macska álmát rágja az egér.

Az irodalom hülyék hona ■

Weissbrunn, 1999. január 15-18.

HAGYATÉK

Somogyi Pál u. 6.

Nagyszüleim házában botorkálok,
óvatosan érintem a kopott tárgyakat,
saját szabású történetem csupa ósdi kacat.
Hegesztem az idot (betűt betűhöz), csillanások,

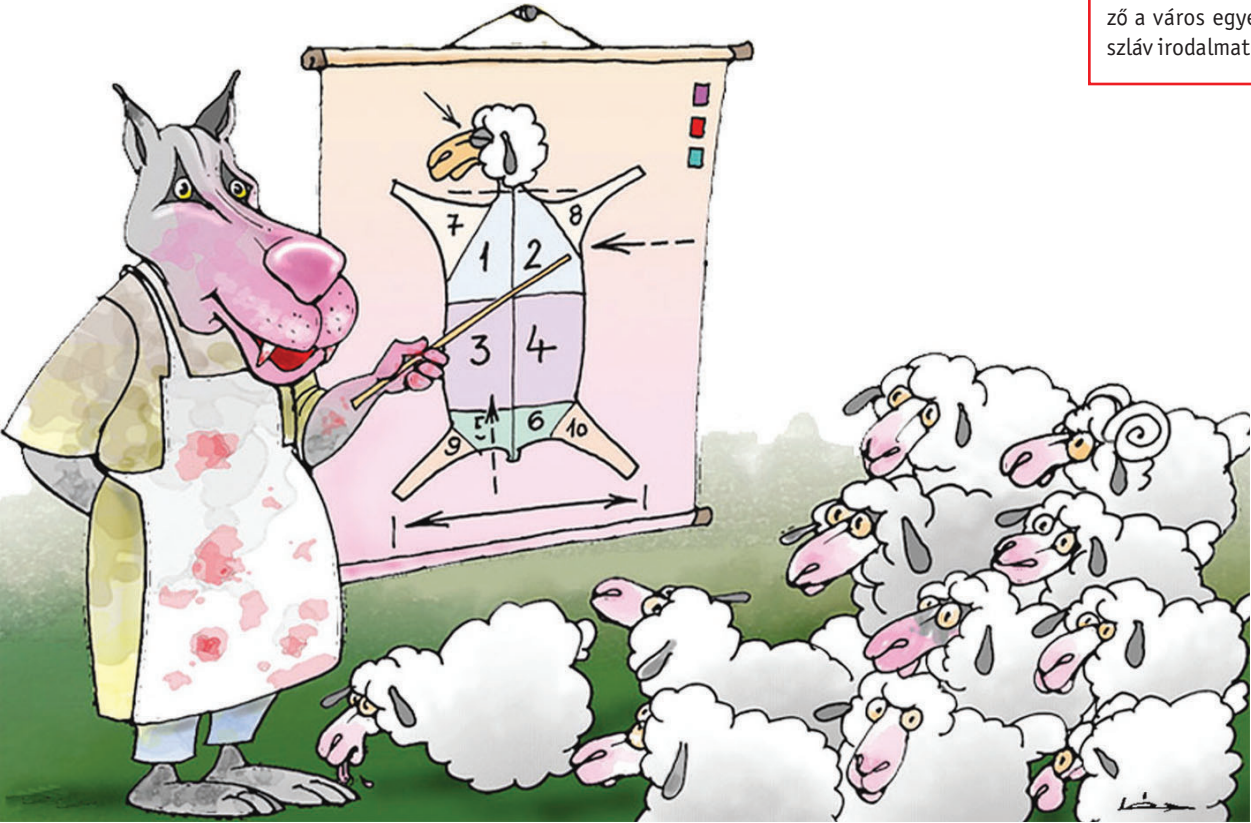
csörrenések kísérik mozdulatom. Járkálok,
nyomraírt, minden ajtón egy-egy lakat.
Kotorászom a kulcsok után. Mint vasat
a forró pálca, érintem hűlt emlékeimet, bádog

testük mintha moccanna, vagy mégsem,
és hazatérni lehetetlen. Lépnék tovább
(a marakodó családnak e hagyaték méreg).

Új lakónak idegen, a falaknak ismerős, talán
nem zavarnak ki innen. Ennyi elég is: emlékszem.
Firtatni tovább? Csűrjön-csavarjon a halál ■

Orcsik Roland

1975-ben született a vajdasági Óbecsén (*Bečej*), 1992 óta Magyarországon él. Költeményeket, esszéket, tanulmányokat, kritikákat ír és délszláv nyelvekből fordít. A Szegeden élő szerző a város egyetemén délszláv irodalmat oktat.

AZ ÜLDÖZÖTT ÜLDÖZŐ

D. szegény vajdasági magyar fiatalember, édesapjával él rogyadozó, verett falú házukban. Össz vagyona a számológépe, motorbiciklijé és II. világháborús német katonai sisakja. Ebben jár munkára, pincér a falu egyik kocsmájában. Kedvence a Kárpátia Zenekar. Utálja a szerbeket. Meg a cigányokat. Büszkén meséli, hogy úgy megvertek egy idősebb romát, majd' belehalt. Aki folyton ott gubbasztott az egyik kisasztalnál ún. húszdináros pálinkája mellett, többnyire hullarészegen. De amíg elérte ezt az állapotot, mindenkit azzal molesztált, fizessen neki egy újabb adagot. Aztán elozó nap ellopta a Sztípó zacskóját. Állítólag. A Sztípó csökkent értelmi képességű fiatalember, ő is a húszdinárosra szokott rá, ennyire telik. Amíg kiment klozetre, a söntésről eltűnt a nájlonszatyra a húsz deka parizerrel és a fél kiló kenyérrel, a vacsorájával. Eltűnt a cigány is, aznapra. Sztípó magánkívül és éhesen támolygott haza. Másnap visszanezett, gyanúsítottja már ott ücsörgött a sarokban. Sztípó rögtön üttött, pedig nyiszlett alak. D., a pincér azonmód

BETON 46. szám DANAS, 2008. mājus 27. kedd

közbelépett: a kocsmában nincs verekedés. Hát együtt rángatták ki az áldozatot az utcára, leterítették, megrugdosták. A vérben úszó, szinte eszméletlen testet átvonszolták a közeli romos ház udvarába, a bokrok közé, nehogy a rendőség a kocma előtt találja meg, mert abból jegyzőkönyv lesz. A jegyzőkönyv meg sose jó dolog. Az öreg cigány túlélte, reggel valahogy kimászott az útra. A szerb rendőrök szedték össze, két pofonnal buzdítva őt, hogy félig meztálbasan tűnjön hazafelé, de gyorsan. Délben már a bolt előtt látták sörözni - így D., röhögve: „Ezek, bazmeg, mindent túlélnek. Részeg magyar rég megfagyott vóna abba' a hidegbe', én a motoron összeszarom magam a hidegtű', ennek

Szerbhorváth György

Bácska Topolyán született 1972-ben, Kishegyesen élt 1991-ig. A szerb katonaság után, 1992-től Budapesten tanult médiászociológiát. 1996 és 1999 közt az újvidéki Symposion és a Radio 021 szerkesztője volt. 1999-ben újra Magyarországra emigrált a bombázások miatt, újságíróként, kutatóként dolgozott. 2002-től 2006-ig újra a Vajdaságban élt szerkesztőként, illetve szabadúszó íróként. 2007-től újra otthagyta Szerbiát, jelenleg Budapesten a Magyar Rádió elemzője, szerkesztője. Kritikus, esszéíró.

meg meg se kottyant!” Majd felerősíti a zenét, bömböl a Kárpátia, D. dúdolgat: „Neveket akarok hallani / Kik 56 hóhérai (...) Gyilkos és áruló / Szent földben nem nyughat.” Magyaráznám, ha a cigány meghal, az bizony gyilkosság, ő is tettes. De D. csak kacarászik: „Na ezek a mi szerb rendoreink még jobban utálják oket, mint mink. Azok még örűtek is vóna, problémával kevesebb!” Az örökérvényű Cioran írja, hogy akik sokat szenvedtek, néhány kivételtől eltekintve arrogánsak lesznek: „Minden szerencsétlenségüket a képedbe vágják, s nem nyugszanak, míg nem szenvedsz annyit, mint ők.” A megalázott végűl azt hiszi, mindenhez joga van, másokat is megalázni. Ám magáról nem gondolja, hogy embertelen: „Mert nem tudja elképzelni, hogy neked is lehet méltóságod. Üldözték: üldözött lett. Azt hiszi sajnos, hogy most is áldozat. És ettől még kérelhetetlenebb.” D. sokat szenvedett hűgával anyjuk halála után, s ha nem is a nyomorból, de a szegénységből semmi esélye kitörni. Magyarországon sem járt még soha, utálja is a *nem rendes* magyarokat. *Azok más magyarok, mint mink.* De kisebbségiként a többséget, legjobban pedig a másik kisebbséget gyulöli. Utóbbiakat ki is lehet röhögni. S mondják: a nevetés gyógyít. A kérdés ez esetben csak annyi: ugyan mit gyógyít? ■

Prema istoričarima, Broz je nakon raskida sa Staljinom počeo da odlazi na sve duža putovanja po belom svetu, verovatno sa namerom da - osim negovanja veza sa starim saveznicima - stekne nova prijateljstva; pritom su mu putovanja, ta uzajamna gošćenja, postala podjednako velika strast kao što je to nekada bio lov. Jedno od njegovih prvih putovanja vodilo ga je pravo u čuveni Konstantinopolj - na brodu po imenu „Galeb“, minolovcu koji je nastao od jednog italijanskog broda za prevoz banana, potom preuređenom i pretvorenom u legendu - gde mu je u luci, pored postavljenih, prepunih stolova, nad lepljivim gomilama tufahija i baklava, već izdaleka, podižući se na prste, mahao ministar inostranih poslova Keprići, potomak čuvenog vojskovođe Keprićija. Tito je Turcima na poklon poneo jedan handžar optočen dragim kamenjem, koji je nekada davno kod Petrovaradina zaplenila posada Eugena Savojskog od Damad Ali Paše. U znak dobre volje, predao ga je odmah svome domaćinu, koji ga je sa velikom radošću prihvatio, rekavši: - Pogledajmo onda dobro ovo istinsko remek-delo oružara i kad nam se oči njime napune, zakopajmo ga zauvek!

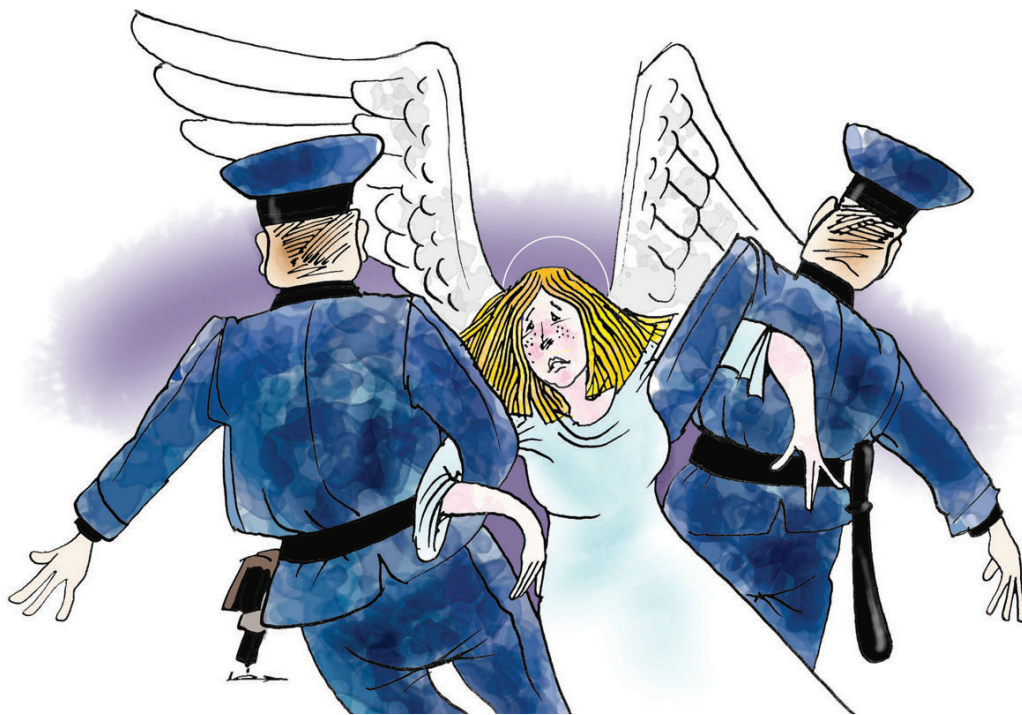
Keprići najpre podiže iskrivljeni mač - svi su aplaudirali - da bi potom i sam malo tapšao, stavivši oružje pod pazuh. Tada se pojavio jedan od njegovih poverljivih saradnika, koji je handžar odmah, skoro poskakujući od radosi, odneo. Šta je sa njim bilo, ne znamo. Verovatno ga nije zakopao. Ili baš naprotiv, jeste? Tita je potom, u Ankari, na grudi privio turski predsednik lično, malo su pregovarali, a zatim otišli da večeraju, pri čemu su u šalji-vom raspoloženju poredili turske i jugoslovenske čevapčice. Srbe i Bošnjake sa Turcima. Pre toga su pili liker od biranih turskih cvetova, srećom Tito je do tada već naučio kako se može, nakon kucanja, odbiti suvišna tura, prikladnim diplomatskim sredstvima, ako piće slučajno više ne prija. Nakon večere, na sto je dospelo pravi kapadokijski duvan u zlatnoj kutijici, Josip je srdačno pozvao Džemala u Nandorfehervar¹, Džemal je to prihvatio i dok su tako časkali, na trenutak su obojica imali osećaj da su uspeali da isprave ono što se tako ružno bespovratno pokvarilo u istoriji. Zaista, mogla je to biti prava pravci-jata sreća za obojicu, sasvim slučajno iskrenih političara. (I uistinu: za turskog kamiondžiju možda i jeste, dok bi se o vojniku već jedva nešto moglo reći u ovom opširnom, u dobroj meri ratnom tekstu.)

Item 1. U prilično obimnoj hronici koja bi prikazivala istoriju Jugoslavije i obilne ručkove našeg čestitog vođe, koji su stvarali uzajamnu povezanost svetske istorije, posebno poglavlje bi svakako zasluživala sva ona čudesna jela, koja je maršal Tito, ljubitelj svog povelikog stomaka, konzumirao sa predvodnicima nesvrstanih zemalja. Prijateljstvo sa azijskim i afričkim zemljama koje ne pripadaju nijednom bloku, direktno je sledilo iz situacije u Jugoslaviji i trajalo sve do osamdesetih godina, kada je usled poljuljanosti bipolarnog svetskog poretka pokret nesvrstanih izgubio svoj značaj. Beograd je igrao tako važnu ulogu u politici *antikolonijalizma* i *miroljubive koegzistencije* da je, na primer, početkom šezdesetih godina tamo organizovana prva glavna konferencija nesvrstanih zemalja. Josipa Broza su sa Indonežaninom Ahmedom Sukarnoom kao i sa Egipćaninom Gamalom Abdelom Naserom, vezivale izuzetno jake prijateljske veze. Iz gurmanske perspektive - ako iz ekonomske i ne toliko - ostao je upečatljivi Titov izlet na Bali, ili kad je u Egiptu, najpre na palubi „Galeba“, a potom i u njegovoj unutrašnjosti, srdačno ugostio gostoprimitljivog predsednika, čestitog Gamala Abdela.

Tom prilikom je za brodskim stolom bio prisutan i jedan od dvojice najvećih jugoslovenskih pisaca, Miroslav Krleža, pošto je Broz odlučio da će ipak radije njega obasuti milošću, nego hladnog i vazda distanciranog Ivu Andrića, koji je pored ostalog imao i slabiji probavni trakt, zbog čega ga je samo jedanput pozvao da nešto prezagolaje. Bilo je to neposredno nakon dodeljivanja Nobelove nagrade, kasnije više nikada. Moguće je da nikada nije ni pročitao *Na Drini ćuprija*, dok je *Glembajave* izričito voleo. (Inače, i bosanski pisac koji se smatra srpskim, Andrić, navodno je poticao od majke Hrvatice i oca Hrvata, međutim to je ostalo bez ikakvog uticaja.) Neko, ko je skoro čitav život proveo kod Tita u službi, kao degustator, inače po struci hemičar - priznaje (u velelepnoj i rasko-

šnoj knjizi Anje Drulović *Titova kuharica*, koja ovde služi kao jedan od osnovnih izvora!) da je skoro svaki pojedinačni zalogaj prekontrolisao najsavesnije moguće, i iz toksikološke perspektive, te da su samo najkvalitetnija jela, sa oznakom „A“ mogla da budu konzumirana. Tokom svakodnevne prakse najradije su se oslanjali na ruska iskustva. Naime, ruski metod se činio najrazvijenijim za praktičnu odbranu vodećih ljudi od trovanja. Nedavno objavljeni Titov hrvatski istorijski kuvar beleži da je '58. na tom Baliju, koji mnogi smatraju ostrvom bogova, sto bio pretrpan svakakvim đakonijama: zvonkim školjkama, rakovima sa zveckavim makazama, razrokim polipima, ispečenim tamo u mestu, koji su mogli da se jedu preliveni limunovim sokom. Bilo je onih koji su morske plodove gutali sirove, međutim Tito se ovome nije čudio, dosta je pojeo i od prepelice urolane u morsku salatu i od indonežanske patke, konačno i od mnoštva tropskog voća (ali ne i na poslednjem mestu) i od bezbroj vrsta sladoleda, da bi sve to na kraju zalio velikom čašom hladnog džina. Taj neko zna da je Broz samo jednom vratio jelo, i to kineskog vrapca. (I) Od ovoga se sledio vazduh, međutim Tito je neprijatnu situaciju preokrenuo u svoju korist rekavši da nije u stanju da jede bilo šta iz ptičjeg proletarijata. Svi su se slatko nasmejali, ali je jedna mrlja ipak ostala na prazničnoj fotografiji, jer su se jugoslovensko-kineski odnosi sredili tek krajem sedamdesetih godina, beogradskom posetom kineskog glavnog sekretara partije, Hua Kuo-fenga. Josip Broz je retko pio pivo, ali ukoliko je ipak dospelo pred njega onda je to moralo biti češko pivo, jer je Jugoslavija od svih zemalja koje su joj geografski bile bliske najradije uspostavljala kontakte sa Čehoslovačkom, i Rumunijom. Na prijateljstvo sa Čehoslovačkom, na

nimalo sporedan način, u boljim krugovima, senku je bacalo to što se jugoslovenski predsednik, ako i nezvanično ali barem u svoje ime, tokom čuvenog Praškog proleća složio sa time da se demokratski tok uguši, dok sa druge strane, ortačenje sa Rumunima nije bilo opterećeno nečim takvim. U događajima koji su se odigrali krajem osamdesetih godina, uprkos svakoj sumnji regularno pogubljen Čaušesku, smatran je Titovim čestim gostom. Tako je recimo na Brionima boravio upravo te vrele šezdesetosme, gde je sa svojim domaćinom razgovarao o bilateralnim odnosima, o sve težoj međunarodnoj situaciji i ne na poslednjem mestu, o savremenim pitanjima međunarodnog radničkog pokreta, da bi tek nakon toga seli za sto za ručavanje. Čaušesku je baš tada, pozivajući se na svoju strogu dijetu, naredio da mu njegov lični kuvar skuva vegetarijanski obrok, na-

izgled ne baš prvorazredni njam-njam, a konzumirao je samo sirupe koje je poneo od kuće - crvenom slamčicom. Dakako, daleko je veći apetit pokazivao u lovu, gde je pucao na sve što se kreće, dok mu nije ponestalo municije. Posle je od Tita iskamčio još jednu šaku metaka.

Item 2. Josip Broz Tito je bio prvi socijalistički političar koji je posetio Sjedinjene Države nakon kubanske krize. Tito nikada nije gajio naročite simpatije prema Fidelu Kastru, tako da mu stvar nije teško pala. U Vašingtonu se Džon F. Kenedi trudio da mu udovolji pečurkama punjenim gušćijom džigericom, šniclama od kanadskog jelena, koktelom od ananasa i ne na poslednjem mestu, kalifornijskim vinima. Među bocama, nalazila se jedna is-pupčena bista koja je čuvala uspomenu na oca kalifornijske vinske kulture. Budući da je znao za Agoštona Harastija, Tito je spo-

menuo kako se taj čovek rodio na teritoriji koja u novije vreme pripada njegovoj zemlji, na šta je Kenedi smešeci se klimao glavom, podižući pritom čašu da bi se kucnuli. Kao dva prijatelja, razmenjivali su mišljenja o opštoj političkoj situaciji, o događajima u jugoistočnoj Aziji, o približavanju Jugoslavije i Amerike, zatim o nespojivosti tenisa sa pušenjem tom-pusa. Videlo se da Kenedi veruje u dobrotu i pravednost Amerike, dakle i u njenu snagu, ali se nije pravio nadmoćan pred Titom, mada je konstatovao da: *će biti veliki dan jednom kada i u Jugoslaviju dođe Amerika*. Nakon toga su malo ćutali, kao da su ostali bez reči. Moguće, da je Tito ♥ lomio glavu nad očaravajućom lepotom ♥ Žakline Kenedi, a Džon ♥ nad osmehom ♥ Merilin Monro od koje bi se uzburkala krv u žilama, ali to bi se odavde teško moglo tačno utvrditi.

Tito ♥ je (dakle) voleo umetnike, koji su mu bili česti gosti, kao na primer svetski poznat Ivan Meštrović. Izričito je voleo glumce, na primer Orsona Velsa, ali je najviše obožavao glumice, na primer ♥ Sofiju Loren, ženstveniju varijantu kapetana Jovanke Budisavljević. Očaravajućom lepotom Sofija nije samo Tita oborila sa zdepastih nogu, nego svakoga sa kim je, tokom čestih poseta, stupila u kontakt. Ali ova vatrena južnjakinja nije trijumfovala samo zaslepljujućom lepotom, nego i svojom neposrednošću i čudesnim temperamentom. Rado bi pripasala kecelju i otišla u kuhinju, među poslugu, kako bi umesila i majstorski razvukla sopstveno italijansko testo, onako kako je to nekada davno učila od svoje mame u suncem obasjanoj Italiji, u večnom gradu Rimu. Tada bi joj lepo lice potpuno porumenelo od mešenja, čvrste grudi bi takoreći pucale, dok je Tito stajao tamo, pored nje, skriven iza tamnih naočara kako ne bi bilo upadljivo gde mu se zaustavio omađijani pogled. I čuvena seks-bomba Đina Lolobriđida je došla da fotografiše Tita, na šta Tito nije ostao dužan: brzo je i on fotografisao Lolobriđidu. Sa Džozefinom Baker, ranije, u mladosti, poznatoj po suknji od banana, prvo je iz štos-a odigrao erotski ples i tek nakon toga su prionuli na jela puna luka. Kasnije se desilo da je muž jedne jugoslovenske pevačice, koja je ličila na Lolobriđidu, počeo da urla kao malouman, da „mu je ova životinja pojebala ženu“, ali je ubrzo utihnuo. Pre nego što se zaista saznalo ko je koga pojebao.

Ko zna kakvu je satisfakciju dobio za izgubljenу mušku čast. Možda najveću slonovu kost koju je predsednik ikada ulovio? Reklo bi se: od toga se moglo napraviti puno lepих večera.

Svi biografi Josipa Broza Tita odreda znaju da je opšte poznata stvar kako je od svih umetnosti najviše voleo film, često je posećivao snimanje *Sutjeske*, sve u svemu: voleo je bioskop. Među muškim glumcima - pored Orsona Velsa i Džona Vejna - muža Tejlorove, Ričarda Bartona, smatrao je uistinu velikim; Ričard ga je očarao u ulozi Aleksandra Velikog. Kada se pojavila mogućnost da Barton igra njega u grandioznom partizanskom filmskom epu

Sutjeska, Tito je to zdušno odobravao. Braćni par Barton proveo je u Jugoslaviji skoro čitav mesec, dosta vremena za Titovim stolom, gde su se dva muškarca našla u uživanju ledenog *Black&White*-a, u čemu ni ♥ Elizabet nije mnogo zao-stajala. Doduše, ona je manje pila, ali led, kao takav, smatrala je suvišnim u njemu. Naravno, Liz se svakog trena žalila na osetljivo grlo i tako je nevino gledala u ♥ Tita tim morsko plavim očima, da nije postojao muškarac koji se ne bi istopio. A Jovanku je zbog toga podilazila jeza, ali se naravno trudila da to ne pokazuje. Naravno, nju je više očarao Bartonov pogled. Šarmera Bartona, koji je, ciljajući na omiljeni koktel predsednikove supruge, Jovanki Broz jednom prilikom dodelio titulu najlepše *White Lady*. (*White Lady* = 3 dl limunovog soka, 1 dl Gordon džina i 1 dl Maraskina - dobro promućkano.)

I šta sad? Kako dalje? Pa, bilo je opšte poznato da je Tito bio sklon da prečuje savete lekara, u čemu je i Jovanka mo-

gla samo da asistira. Tako je mogao nastati na primer režim ishrane tokom onih dana kada su bili na dijeti, koji je predviđao veliku kajganu sa slaninom za doručak, đuveć sa mesom i pečene domaće kobasice za ručak, kao i jagnjetinu za večeru. Ili junetinu za sva tri obroka. Naravno, u ovim danima je alkohol bio strogo zabranjen, ali sa vinom ili bez njega, sa pesmom ili bez nje: neumitno je dolazilo veće. Leta gospodnjeg 1980, nakon mnogo večera od Vardara pa do Triglava, u Ljubljani stiže ta izvesno poslednja, svakako vrlo tanušna večera - jedan komad tosta (bez belog luka), ona tužna večera kojoj niko nekompetentan nije mogao svedočiti, i koju smo već dotakli, brodeći po pitoresknom i pikarskom Gibraltaru širokog nam Dunava ■

Prevela Sandra Buljanović

¹ Nándorfehervár je staro mađarsko ime Beograda. Prim. prev.

Piše: Peter Božik

DEKODIRANA POKRAJINA

*Mirči Dineskuu i malobrojnim
vojvođanskim prijateljima*

Imperija je otadžbina budala -

Vidim na ekranu,
dole kod Beograda, pod tvrđavom
uzbunu oglašava Sloboda-Smrt,
dragi knjaz Miloš, carević,
Titovo pastorče.
Iz računara dim tamjana kulja.

A mene bezdimica mori,
samo me to proganja. Retko
me pre pet san savlada,
a ja sramno
dotle pušim -
u mislima. Ovo mi ispunjava i noći i dane.
Histerišem ili na sofi ležim
grickam semenke i prsim se.

Bačvansko sam dete ja.
(Kao onaj koji je već odavno spreman.)
Iz Čantavira. (Kao onaj koji je smeo.) Tačnije
iz Čingagoša. Sa oboda sela.
(Kao onaj koji je proglašen dostojnim grada.)
Nemanja proganjaju jeretika.
Tabarke se ovde rađaju,
atentatori
i diktatori,
(rede pesnici),
u predgrađima istorije.

Pokrajinom duva imperijalni vetar u duhu vremena,
Košava. Šiptarski se barjak na Kosovu
vije. Pesmu će
ubrzno izbrisati, na zaborav osuditi,
a ne znaju da li će mesto nje
doneti bolju ili njoj sličnu.
Orlići jedan drugoga proždiru,
na moljce im
ostaci liče,
nečešljani pamuk su im gnezda,
nebo emituje jasno
vidljiv dim,
jači opstaje.

Onamo je u modi patriotski kani-bal,
iz iskustva to znam.

Carević posmatra svoju retortu.
(Okolo vrata mu palmin konop.)
Iz mlevene urne Svetog Save
špricer života se sprema.
Vampir se nad mapu nadvija,
užas mu je mera.
Milicaicu dok spava
pendrek očvršćava. Janičari
se spremaju da provere
misli naroda.
Podanici razapeše svetsku mrežu
da ulove mesiju.
U beogradskom pašaluku
- gle, smrknutih li lica -
uz gajde nariču vračevi.

Koliko muka još, koliko?
Da konačno shvatiš:
pokrajina je izgubljena.

Eto nama varvara pred gradskim zidinama,
i idioti drže govore na forumu.
Stiska je pesnika pred dupetima narodnih tribuna
i u času nakon poslednjeg.
Seljaci mužu razjarenu
kravu civilizacije.
Masovno-ubistvena revolucija
lumpen proletera odvija se na drugom.

BETON BR. 46 DANAS, Utorak, 27. maj 2008.

Peter Božik

Rođen 1963. u Čantaviru (Vojvodina), studirao na Odseku za hungarologiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Od 1990. do preseljenja u Mađarsku, urednik i u kraćem periodu glavni urednik časopisa *Új Symposion*. Od 1991. živi u Vesprenu (Mađarska). Učestvuje u osnivanju časopisa *Ex Symposion*. Oskora glavni urednik časopisa. Piše prozu, poeziju i esejistiku. Prevodi sa srpskog, hrvatskog i bosanskog na mađarski jezik.

Glumci se teatralno razgolićuju.
Pedagog za agenturom žudi,
a mudraci lepe izborne plakate.
Na spontanom telu nacija, narod je ejakulacija.
Špijuni,
e pa, na osnovu
izveštaja špijuna
još nekoliko godina
i gradske kapije se otvaraju
a varvari će ipak biti
neko rešenje.

(Za kraj pozdravljam svoje izgubljene gradove.)

Gospod rešava zagonetku krsta.
Smrt čita novine,
alegoriju koja je promašila vreme.
Miš nagrizi mačkin san.

Književnost je otadžbina budala ■

Vajsburn, 15-18.1.1999.

Preveo Zlatko Omerbašić

Piše: Roland Orčík

OSTAVŠTINA

Ul. Pala Šomodija 6

Lutam po dedinoj kući,
pažljivo dodirujem otrcane predmete,
moja samoskrojena istorija vrvi od starudija.
Zavarujem vreme (slovo za slovo), bljesci,

zveckanja mi prate pokrete. Lutam,
osuđen na traganje, na svim vratima - katanac.
Čepkam zbog ključeva. Kao vrelim štapićem
gvožđe, dodirujem ohlađene uspomene, limena

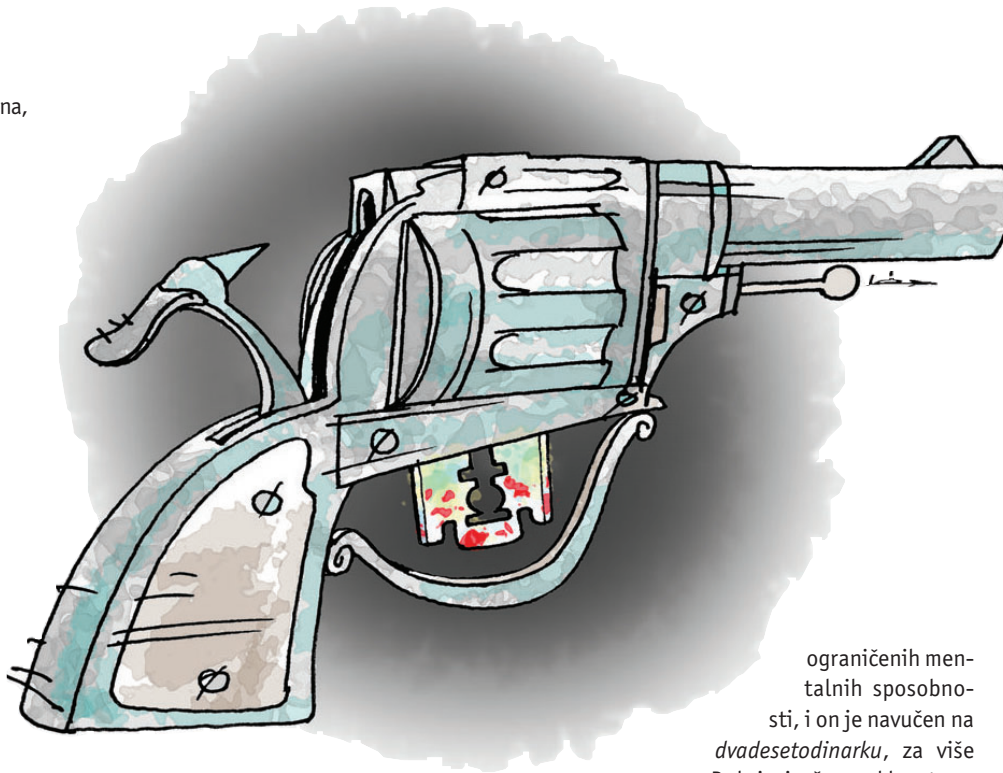
tela kao da im se pomeraju, ili pak ne,
a povratak kući je nemoguć. Krenuo bih dalje
(za zavađenu porodicu ova je ostavština otrov).

Roland Orčík

Rođen 1975. u Bečeju, od 1992. živi u Mađarskoj. Piše poeziju, esejistiku, kritiku i studije, prevodi sa južno-slovenskih jezika na mađarski. Živi u Segedinu i predaje južno-slovenske književnosti na tamošnjem univerzitetu.

Zidovima poznat, novim komšijama stran, možda
me i ne isteraju odavde. I ovo je dovoljno: sećam se.
Čačkati dalje? A smrt neka me stiska,
neka me cedi ■

Preveo Zlatko Omerbašić

Piše: Đerđ Serbhorvat

PROGONJENI GONILAC

D. je mladi, siromašni, vojvođanski Mađar, sa ocem živi u trošnoj, glinenoj seoskoj kućici. Svo imanje mu je računar, motocikl i nemački vojnički šlem iz Drugog svetskog rata. U njemu ide na posao, konobar je u jednoj seoskoj krčmi. Fan je grupe *Karpatia*. Mrzi Srbe. I Cigane. Sa ponosom priča kako su isprebijali jednog starijeg Roma, umal' nije umro. Ciga je konstantno džedžio kraj jednog stočića, kraj tzv. rakije *dvadesetodinarke*, mahom mortus pijan. Ali dok je dostigao to stanje svakoga je maltretirao da mu plati još jednu turu. A dan ranije je ukrao Stipovu kesu. Navodno. Stipo je mladić

ograničenih mentalnih sposobnosti, i on je navučen na *dvadesetodinarku*, za više nema. Dok je izašao u klozet, sa šanka mu je nestala najlonkesa sa dve stakle parizera i pola kile 'leba, večera. Nestade i Ciga, za taj dan. Stipo se oteturao kući gladan i van sebe. Sutradan se vratio, osumnjičeni je već sedeo u ćošku. Stipo je odmah udarao, mada je bio slabšan lik. D., konobar, odmah je priskočio: u krčmi nema tuče. Zajedno su izvukli žrtvu na ulicu, oborili ga, išutirali. Krvavo telo, skoro bez svesti, prevukli su u dvorište obližnje polusrušene kuće, u žbunje, da ga ne bi slučajno policija našla ispred krčme, jer će od toga biti zapisnik. A zapisnik nikada nije dobra stvar. Matori Ciga je preživeo, ujutru se nekako dogeao do puta. Pokupili su ga srpski policajci, podstakavši ga sa dva šamara da, polubos, briše kući i to brzo. U podne su ga već videli kako pije pivo ispred radnje - na to će D. smejući se: „Ovi, jebo te, sve prežive. Pijani Mađar bi se odavno zaledio od hladnoće, ja se na motoru userem od 'ladnoće, a ovom ništa!“ Zatim pojača muziku, odjekuje *Karpatia*, D. pevuši: „Želim da čujem

imena / Ko su dželati '56. (...) Ubica i izdajica / ne mogu počivati u svetloj zemlji.“ Objašnjavam mu, ako Ciga umre, to je bogami ubistvo, i on je saučesnik. Ali D. se samo smejući: „No, ovi naši srpski policajci mrze i još više nego mi. Oni bi se još i radovali, jedan problem manje!“ Večni Sioran piše da će oni koji su mnogo patili, izuzev nekoliko izuzetaka, biti arogantni: „Svaku svoju nesreću baciće ti u lice, i neće se smiriti dok ne budeš patio onoliko koliko oni pate.“ Poniženi konačno veruje da ima prava na sve, i druge da ponizi. A o sebi ne misli da je nečovečan: „Jer ne može da zamisli da i ti imaš dostojanstvo. Progonili su ga: postao je gonilac. Veruje, nažalost, da je i sada žrtva. I od toga postaje još više neumoljiv.“ D. se sa svojom mladom sestrom mnogo napaudio nakon majčine smrti, pa i ako se iz bede ikada izvuče, iz siromaštva nema nikakve šanse. Ni u Mađarskoj još nikada nije bio, mrzi *one* Mađare. *Oni su drugačiji Mađari od nas ovdi*. Ali kao pripadnik manjine mrzi većinu, a ponajviše mrzi drugu manjinu. Potonji se još mogu i ismejati. A kažu da smeh leči. U ovom slučaju pitanje je samo: a šta to leči? ■

Prevela Sandra Buljanović